

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**YETİŞKİNLİK DÖNEMİ KİŞİLERARASI GÜVEN VE DİNDARLIK
İLİŞKİSİNİN PSİKOLOJİK TAHLİLİ
(OSMANİYE ÖRNEĞİNDE)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYŞE SELİN DOKUR

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışman: Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

MAYIS-2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

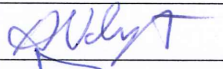

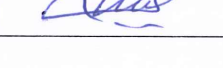
YETİŞKİNLİK DÖNEMİ KİŞİLERARASI GÜVEN VE DİNDARLIK
İLİŞKİSİNİN PSİKOLOJİK TAHLİLİ
(OSMANIYE ÖRNEĞİNDE)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ayşe Selin DOKUR

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

“Bu tez 23/05/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Prof. Dr. Abdulkahit İMAMOĞLU	Basarılı	
Doç. Dr. Hüseyin İbrahim YERİN	Basarılı	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Şentepe Lokmanoğlu	Basarılı	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLİK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	Ayşe Selin DOKUR
Öğrenci Numarası	:	1560Y10101
Enstitü Anabilim Dalı	:	Felsefe ve Din Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı	:	
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	Yetişkinlik Dönemi Kişilerarası Güven ve Dindarlık İlişkisinin Psikolojik Tahlili (Osmaniye Örneğinde)
Benzerlik Oranı	:	%14

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

20/06/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

20/06/2019
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU

Tarih: 20/06/2019

İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
KISALTMALAR	iii
TABLO LİSTESİ	iv
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: YETİŞKİNLİK DÖNEMİ	9
1.1. Yetişkinlik Dönemi	9
1.1.1. Yetişkinlik Dönemi Gelişimi	12
1.1.1.1. Fiziksel Gelişim	12
1.1.1.2. Zihinsel Gelişim	13
1.1.1.3. Psiko-Sosyal Gelişim	14
1.2. Gelişim ve Dînî Hayat	16
1.2.1. Yetişkinlik Dönemi Dînî Hayat	18
1.3. Dindarlık Kavramı ve İnsan	20
1.3.1. Dindarlığın Boyutları	22
1.3.1.1. İnanç Boyutu	23
1.3.1.2. İbadet Boyutu	23
1.3.1.3. Dînî Tecrübe (Duygu) Boyutu	23
1.3.1.4. Dînî Bilgi Boyutu	24
1.3.1.5. Etki Boyutu	24
2. BÖLÜM: KİŞİLERARASI GÜVEN ve DİNDARLIK	25
2.1. Güven Kavramına Genel Bir Bakış.....	25
2.2. Güven Kavramına Psiko-Sosyal Yaklaşım	26

2.3. Güven Duygusu ve Dindarlık İlişkisi	29
3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI VE TAHLİLİ.....	31
3.1. Ankete Katılan Kişilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular	32
3.2. Yetişkinlerin Demografik Özellikleri Bakımından Dini Yönelim ve İlişkilerde Güven Düzeyleri.....	33
3.3. Yetişkinlerin Dini Yönelimleri ve İlişkilerde Güven Düzeyleri Arasındaki İlişkiler.....	46
SONUÇ.....	50
KAYNAKÇA	54
EKLER.....	60
EK-1: Sosyo-Demografik Bilgi Formu	61
EK-2: Dini Yönelim Ölçeği	62
EK-3: İlişkilerde Güven Ölçeği.....	63
ÖZGEÇMİŞ.....	64

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
D.Y.Ö.	: Dini Yönelim Ölçeği
İ.G.Ö.	: İlişkilerde Güven Ölçeği
N	: Sayı
S.	: Sayfa
SPSS	: Statistical Package for the Social Science
Ss.	: Standart Sapma
Vb.	: Ve benzeri
Vs.	: Vesaire

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1:** Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımları ve Yüzdeleri.....32
- Tablo 2:** Yetişkinlerin Cinsiyetlerine Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları33
- Tablo 3:** Yetişkinlerin Yaş Gruplarına Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları35
- Tablo 4:** Yetişkinlerin Medeni Durumlarına Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları36
- Tablo 5:** Yetişkinlerin Eğitim Durumlarına Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları38
- Tablo 6:** Yetişkinlerin Mesleklerine Göre Dini Yönelim Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar, Kruskal Wallis Testi ve Mann Whitney U Testi Bulguları.....39
- Tablo 7:** Yetişkinlerin Mesleklerine Göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Kruskal Wallis Testi Bulguları41
- Tablo 8:** Yetişkinlerin Yaşamlarının Çoğunun Geçtiği Yere Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar, Kruskal Wallis Testi Bulguları.....42
- Tablo 9:** Yetişkinlerin Yaşamlarının Çoğunun Geçtiği Yere Göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar, Kruskal Wallis Testi Bulguları.....43

Tablo 10: Yetişkinlerin Yaşları ile Dini Yönelim Ölçeği ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Spearman Korelasyon Analizi Bulguları.....	44
Tablo 11: Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Spearman Korelasyon Analizi Bulguları.....	45

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Yetişkinlik Dönemi Kişilerarası Güven ve Dindarlık İlişkisinin Psikolojik Tahlii (Osmaniye Örneğinde)			
Tezin Yazarı: Ayşe Serlin DOKUR Danışman: Prof. Dr. Abdulvahit İMAMOĞLU			
Kabul Tarihi: 23.05.2019		Sayfa Sayısı: viii (ön kısım)+ 59(tez)+ 4(ek)	
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri		Bilim Dalı:	
<p>Bu araştırmanın amacı, yetişkinlik döneminde bireyin dindarlık düzeyinin kişilerarası güven duygusu üzerinde ne derece etkili olduğunun belirlenmesi ve dindarlık ile kişilerarası güven duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Verilerin elde edilmesi için Ahmet Onay (2002) ve İbrahim Demirci (2017) tarafından geliştirilen ölçekten faydalanılarak hazırlanan anket formu kullanılmıştır. Belirlenen amaç doğrultusunda, 2018-2019 yılları arasında Osmaniye Merkez İlde yaşayan 20-40 yaş arası 280 yetişkine anket uygulaması yapılmıştır.</p> <p>Araştırmanın amacına uygun olarak elde edilen verilere uygulanan istatistiksel analizler SPSS 21 paket programıyla yürütülmüştür. Çalışmada bireylerin, kişilerarası güven duygusu ile dindarlık düzeyleri arasındaki ilişki incelenmiş, demografik özelliklere göre dindarlık ile kişilerarası güven duygusu arasında karşılaştırılma yapılmıştır. Anket sonuçlarına göre, bireylerin kişilerarası güven duygusu ve dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre, bireylerin dindarlık düzeyleri arttıkça kişilerarası güven duygusu da artmaktadır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Yetişkinlik, Dindarlık, Güven Duygusu			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Relationship Between Interpersonal Trust And Religiousness In Adulthood Period			
Author of Thesis: Ayşe Selin DOKUR Supervisor: P. D. Abdulvahit İMAMOĞLU			
Accepted Date: 23.05.2019		Number of Pages: viii(pre tex)+ 59(main body)+ 4(appendix)	
Department: Philosophy and Religious Studies		Subfield:	
<p>The aim of this study is to determine the level of individual's religiousness level on interpersonal trust in adulthood and to examine the relationship between religiousness and interpersonal trust. In order to obtain the data, a questionnaire form which was prepared by Ahmet Onay (2002) and İbrahim Demirci (2017) was used. In line with the stated purpose, a questionnaire was applied to 280 adults between the ages of 20-40 years living in Osmaniye city center between the years of 2018-2019.</p> <p>The statistical analyzes applied to the data obtained in accordance with the purpose of the study were carried out with SPSS 21 package program. In this study, the relationship between individual's interpersonal trust and level of religiousness was examined and a comparison was made between religiousness and interpersonal confidence according to demographic characteristics. According to the results of the survey, there was a positive relationship between individuals' interpersonal trust and level of religiousness. Accordingly, as individual's levels of religiousness increase, interpersonal trust is increasing.</p>			
Keywords: Adulthood, Religiousness, Sense of Trust			

GİRİŞ

Araştırmanın Konusu

Güven duygusu, bireyin doğumundan ölümüne kadar yaşamının kalitesini ve seyrini etkileyen önemli bir duygudur. Hem kişisel gelişimi hem de toplumsal yapıyı etkileyen güven duygusu, sosyal yönü de bulunan insanın kişilerarası ilişkilerinde de etkili rol oynamaktadır.

Çocukluk ve gençlik dönemlerinde yapılan pek çok çalışmada bireylerin kişisel ve sosyal yaşamlarında kişilerarası güven duygusunun olumlu katkısının olduğunu göstermektedir.

Bu araştırmanın konusunu, yetişkinlik döneminde bireylerin dindarlık düzeylerinin kişilerarası güven duygusunda ne gibi etkide bulunduğunu ve dindarlık ile kişilerarası güven duygusu arasındaki ilişki oluşturmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, yetişkinlik döneminde bireyin dindarlık düzeyinin kişilerarası güven duygusu üzerinde ne derece etkili olduğunun belirlenmesi ve dindarlık ile kişilerarası güven duygusu arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Bu çalışmanın kişilerarası güven duygusu ile dindarlığı ilişkilendirerek tespit ve tahlillerde bulunması, konuyla alakalı yapılmış yahut yapılacak çalışmalara katkı sağlaması beklenmektedir.

Araştırmanın Önemi

Yetişkinlik döneminde hem sağlıklı toplumsal ilişkiler hem de olumlu psikolojik tutumlar geliştirebilmek açısından kişilerarası güven duygusu çok önemlidir. Çünkü bebeklik, çocukluk ve ergenlik dönemlerinde bilişsel ve psiko-sosyal gelişime paralel olarak, bireylerin sağlıklı benlik gelişimine sahip olmaları açısından bir temele oturtulması gereken güven duygusu, sosyal ilişkilerin geliştiği, insanın her yönüyle olgunlaştığı yetişkinlik dönemine olumlu yahut olumsuz etki edebilecek duygulardandır. Nitekim daha önce yapılmış çalışmalar kişilerarası güven duygusunun psiko-sosyal işlevselliğine dikkat çeker. Rogers tarafından yapılmış çalışma kişilerarası güven duygusu gelişmiş bireylerin hayatlarında mutsuz olma ve çatışma yaşama olasılıklarının daha az olduğunu gösterir (Kurt, Sayıl, & Kındap Tepe, 2013, s. 106).

Literatürde, kişilerarası güven ve bireyin psiko-sosyal işlevselliğine yaptığı olumlu katkıların sıklıkla çocukluk ve ergenlik dönemlerinde ele alındığı görülür. Hem ergenlik hem de çocukluk döneminde sıklıkla kişilerarası güven ve akademik başarı arasındaki ilişki ele alınmaktadır. Örneğin, Özdikmeli-Demir, Sayıl ve Kumru (2013) ergenlik dönemindeki gencin anne babasına duyduğu güven ile akademik başarısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğunu belirtmişlerdir. Aynı şekilde Kurt (2010) tarafından yürütülmüş diğer bir çalışmada da kişilerarası güven duygusu yüksek olan çocuk ve ergenlerin psikolojik uyumları ve akran ilişkileri, sosyal sorumlulukları ve ahlâkî davranışlarıyla olumlu yönde ilişki olduğu saptanmış, kişilerarası güven duygusu düşük olan çocuklarda ise depresyon ve intihar riskinin yüksek olduğu tespit edilmiştir (Kurt D. , 2010, s. 8-9).

Toplum içine doğan birey sürekli olarak başkalarıyla etkileşim hâlinde bulunur. Gerekli pek çok ihtiyaçlarını bu ilişki sayesinde karşılar. Bu anlamda kişilerarası güven duygusu, sosyal etkileşimin bir sonucu olmakla birlikte kültürel, ahlâkî ve dinî değerlerle de bağlantılı bir olgudur (Hökelekli, 2013b, s. 209).

Din ise insanın yaşadığı dünyayı anlamlandırması ve yön göstermesi açısından bireyi psikolojik olarak etkileyen bir unsurdur. İnsanlara yalnızca ruhsal olarak değil aynı zamanda toplumsal alanda da bazı düzenlemeler ile yardımcı olur. Bununla birlikte din, bireylerin kişisel hayatları ve sosyal ilişkilerinde “çift yönlü mekanizma” (Koç, 2018, s. 8) olarak işleyen güven duygusunu da etkileyen önemli bir mekanizma olarak değerlendirilebilir. Zira müntesiplerine hem başkalarına güvenme hem de güvenilir bir mü'min olmaları hususunda emir ve tavsiyelerde bulunur. Din, inanan kişi ile inanılan arasındaki ilişkiyi güvene dayalı oluşturmuştur. Öte yandan din, toplum ile arasındaki ilişkiyi de güven esasına oturtmuştur. O hâlde dinde, yaratıcıdan insanlara, oradan da insanlar arasına yönelik dönüşümlü bir güven söz konusudur (Yavuz, 2013, s. 201).

2014 yılında Celalettin Vatandaş ve arkadaşları tarafından “Türkiye’de Gençliğin Güven Bunalımı” adlı araştırma kapsamında 15-28 yaş arası gençliğin, dînî değerlerinin, gençlerin genel psikolojisi ve insanlara duydukları güven arasında az da olsa anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırmada, dindarlık düzeyi zayıfladıkça gençlerin insanlara karşı güvensizlik oranı düzgün bir şekilde artmaktadır. Aynı şekilde beş vakit namaz

kılma düzeyi zayıfladıkça gençlerin insanlara karşı güvensizlik duyma düzeyleri düzgün bir şekilde artmaktadır (Vatandaş, Can, Yıldırım , & Mahitapoğlu, 2014, s. 98).

Buradan hareketle araştırmamız, yetişkinler üzerinde kişilerarası güven duygusu ile dindarlığı ilişkilendirerek tespit ve tahlillerde bulunması ve konuyla alakalı yapılmış yahut yapılacak çalışmalara katkı sağlaması açısından önemlidir.

Araştırmanın Hipotez ve Alt Hipotezler

Bu araştırmanın temel hipotezi, “Yetişkinlik döneminde dindarlık ile kişilerarası güven duygusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Dindarlık arttıkça kişilerarası güven duygusu da artmaktadır.” şeklindedir.

Araştırmanın alt hipotezleri ise şu şekildedir:

1. Bireylerin demografik özellikleriyle dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

1.1. Cinsiyet faktörüne göre bireylerin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

1.2. Bireylerin yaşları ve dindarlık düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır.

1.3. Bireylerin medeni durumu ile dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

1.4. Bireylerin meslekleri ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

2. Bireylerin demografik özellikleri ile kişilerarası güven düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

2.1. Cinsiyete göre bireylerin kişilerarası güven duygusu düzeyleri arasında anlamlı fark vardır.

2.2. Medeni duruma göre bireylerin kişilerarası güven duygusu düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Araştırma Osmaniye İli Merkez İlçesinde yaşayan 20-40 yaş arası kota örnekleme yoluyla seçilmiş 280 yetişkini kapsamaktadır.

2. Bu araştırmada bireylerin dindarlık d zeyeleri ile kişilerarası güven duygusu arasındaki ilişki  l lm şt r.
3. Araştırmada elde edilen bulgular, katılımcıların verecekleri cevaplar ile sınırlıdır.
4. Çalışma uygulamalı bir alan araştırması olduğundan kullanılacak ‘‘Dini Yönelim  leği (DY )’’ nin ve ‘‘İlişkilerde Güven  leği’’ nin ölçtüğü niteliklerle sınırlıdır.
5. Bu araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın yapıldığı 2018-2019 yılları ile sınırlıdır.

Araştırmanın Yöntemi

Kişilerarası güven duygusu ile dindarlık ilişkisinin incelendiği alan araştırması şeklinde yürütülen bu araştırmanın teorik bölümünde dökümantasyon (belge inceleme) yöntem ve tekniklerinden, uygulama bölümünde ise tarama (survey) metodu olan anket ve gözlem tekniklerinden yararlanılmıştır.

Tarama (survey) araştırmaları ile objelerin, olay ve olguların ve kavramların ne oldukları açıklanmaya çalışılır. Bu tür incelemeler, mevcut durumları, şartları ve özellikleri olduğu gibi ortaya koymaya çalışır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme ve etkileme çabası güdülmez (Arslantürk, 2004, s. 101; Karasar, 2009, s. 77; Kuş, 2012, s. 44). Survey metodu anket, mülakat (görüşme), gözlem ve test teknikleri ile gerçekleştirilir. Özellikle anket ve mülakat tekniklerinin survey araştırmalarında önemli bir yeri vardır. (Arslantürk, 2004, s. 101)

Araştırmanın bilgi toplama araçları kısmında detaylıca değinilecek olan bir anket yardımıyla dindarlığın kişilerarası güven duygusunda pozitif bir etkisinin olup olmadığının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmadaki bilgiler 2018-2019 yılında Osmaniye İli Merkez İlçesinde uygulanan ‘‘Sosyo-Demografik Bilgi Formu’’, ‘‘Dînî Yönelim  leği’’ ve ‘‘İlişkilerde Güven  leği’’ ile elde edilmiştir.

Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Sosyo-Demografik Bilgi Formu bireylerin dindarlık ve kişilerarası güven duygusu durumlarıyla ilişkili olduğu düşünölen altı bağımsız değişkenden oluşmaktadır. Oluşturulan formda, araştırma örneklemini temsil etmesi hedeflenen yetişkinlerle ilgili yaş, cinsiyet, meslek, medenî durum, eğitim düzeyi ve yaşamının büyük çoğunluğunun geçtiği yer gibi bilgiler yer almaktadır.

Dînî Yönelim Ölçeği

Araştırmamızda, yetişkinlerin dindarlığını ölçmek amacıyla Onay (2002, s.189) tarafından geliştirilen “Dînî Yönelim Ölçeği” kullanılmıştır. 18 sorudan oluşan ölçekte dînî yönelim üç alt boyutta değerlendirilmiştir. Dînî yönelime ilişkin boyutlar aşağıda numaraları ile birlikte verilmiştir.

Dînî Duygu Boyutu: 6, 7, 11, 16. sorular

Dînî Düşünce Boyutu: 1, 2, 4, 8, 9, 12, 15, 17. sorular

Dînî Davranış Boyutu: 3, 5, 10, 13, 14, 18. Sorular

Ölçekte on ikisi düz (1, 3, 5, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 16, 18. sorular) ve altısı ters (2, 4, 8, 12, 15, 17. sorular) olmak üzere toplam on sekiz madde bulunmaktadır. Dînî Yönelim Ölçeği, her zaman, çoğu zaman, bazen, hiçbir zaman şeklinde seçenekleri olan dört likertli bir ölçme aracıdır. Ölçeğin alt ve üst puan sınırları belirlenirken aritmetik ortalamalar dikkate alınarak düzenlenmiştir. Her madde 1-4 arasında olmak üzere derecelendirilmiştir. Her bir boyut, o boyuta ait soruların aritmetik ortalaması hesaplanarak puanlanmıştır. Puanın yüksek oluşu (aritmetik ortalama), yükselen dînî yönelim düzeyini gösterirken, düşmesi de azalan dînî yönelim düzeyini göstermektedir. Ölçeğin örnekleminimize ilişkin elde dilen güvenilirlik katsayıları aşağıda tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo
Araştırmaya Katılan Örneklemin Dînî Yönelim Ölçeği Alt Boyutlarının
Güvenilirlik Analizi

D.Y.Ö Alt Boyutları	Cronbach's Alpha
Dînî Düşünce	0,74
Dînî Davranış	0,73
Dînî Duygu	0,67
Toplam	0,89

Bu örnekleme ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı $\alpha=0.86$ bulunmuştur. İç tutarlılık katsayıları Düşünce alt boyutunda $\alpha=0.74$; Davranış alt boyutunda $\alpha=0.73$ ve Duygu alt boyutunda $\alpha=0.67$ bulunmuştur. Bu veriler, ölçekte yer alan her bir faktörün ve ölçeğin genelinin örnekleminiz için kabul edilebilir düzeyde iç tutarlığa sahip olduğunu göstermektedir.

İlişkilerde Güven Ölçeği

Araştırmamızda, yetişkinlerin kişilerarası güven duygusu düzeyini nicel olarak ölçmek amacıyla İbrahim Demirci (2017) tarafından geliştirilen “İlişkilerde Güven Ölçeği” kullanılmıştır. 10 sorudan oluşan ölçekte ilişkilerde güven iki alt boyutta değerlendirilmiştir. İlişkilerde güvene ilişkin boyutlar aşağıda numaraları ile verilmiştir.

Güven Duygusu Boyutu: 1, 2, 3, 4, 5. sorular

Güvenilirlik Boyutu: 6, 7, 8, 9, 10. Sorular

Ölçekte dokuz tanesi düz (1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10. maddeler) bir tanesi ters (4. madde) olmak üzere toplam 10 adet soru bulunmaktadır. İlişkilerde Güven Ölçeği, bana hiç uygun değil, bana uygun değil, bana biraz uygun, bana oldukça uygun, bana tamamen uygun şeklinde seçenekleri bulunan beş likertli ölçme aracıdır. Ölçek, güven ve güvenilirlik boyutlarıyla ilişkilerde güveni değerlendirmektedir. Her alt boyut kendi içinde puanlanmaktadır. Her madde 1-5 olmak üzere derecelendirilmiştir. Puanlar arttıkça ilgili

özellik artmakta, puanlar azaldıkça ilgili özellik de azalmaktadır. Ölçeğin örneklemeimize ilişkin elde edilen güvenilirlik katsayıları aşağıda tablo şeklinde verilmiştir.

Tablo
Araştırmaya Katılan Örneklemin İlişkilerde Güven Ölçeği Alt Boyutlarının
Güvenilirlik Analizi

İ. G. Ö Alt Boyutları	Cronbach's Alpha
Güven	0,71
Güvenilirlik	0,80
Toplam	0,82

Bu örnekleme ölçeğin toplam iç tutarlık katsayısı $\alpha=0.82$ bulunmuştur. İç tutarlılık katsayıları Güven alt boyutu için $\alpha=0.71$; Güvenilirlik alt boyutu için $\alpha=0.80$ bulunmuştur. Ölçek, bu araştırmanın örneklemini için de güvenilir bir ölçektir.

Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini, 2018-2019 yılında Osmaniye İl Merkezinde ikamet eden yetişkin bireyler kapsamaktadır. Örneklem grubu ise, 20-40 yaş arası yetişkin kişilerden oluşmaktadır. Araştırma, evrenin tamamına ulaşılması, zaman, maliyet ve kontrol açısından zor olacağından dolayı evreni temsil eden örneklem üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmamızın amacı ve kapsamı çerçevesinde kota örnekleme kullanılmıştır. Hedef kitlenin yaş, cinsiyet ve yaşamının büyük kısmını geçirdiği yer vb. özellikleri dikkate alınarak anket çalışması yapılmıştır. 280 katılımcının 140'ı kadın 140'ı erkektir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Anket formu farklı zaman ve yerlerde 300 kişiye dağılmış, 12 form yanlış veya eksik işaretleme nedeniyle analiz dışı tutulmuştur. Geriye kalan 8 form ise katılımcıların dindarlık sorularına cevap vermek istememelerinden anketi doldurmadıkları nedeniyle analize tabi tutulmamıştır. Katılımcıların anket formunda yer alan sorulara cevap vermeleri ortalama 10 dakika sürmüştür.

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 21 istatistik programı ile istatistiksel analize tabi tutulmuştur. Verilerin analizi yapılmadan önce araştırmada kullanılan veri toplama

araçlarından alınan puanların normal dağılım gösterip göstermediği, Kolmogorov-Smirnov ve Shapiro-Wilks normallik testleri hesaplanmış, her iki testte de veri toplama araçlarından alınan puanların normal dağılım göstermedikleri tespit edilmiştir. Bu nedenle verilerin istatistiksel analizleri yürütülürken parametrik olmayan istatistiksel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Ölçeklerden alınan puanlar arasındaki korelasyonların hesaplanmasında Spearman korelasyon analizi, gruplar arası karşılaştırmalarda ise Mann Whitney U Testi ve Kruskal Wallis H yürütülmüştür.

1. BÖLÜM: YETİŞKİNLİK DÖNEMİ

Bu bölümde yetişkinlik dönemi, bu dönemin özellikleri, dini gelişimi ve dindarlık hakkında bilgi verilecektir. Ardından güven kavramı açıklanarak kişilerarası güven konusu kuramlardan hareketle detaylandırılacak, son olarak dindarlık ve güven duygusu arasındaki ilişki ele alınacaktır.

1.1. Yetişkinlik Dönemi

İnsan doğumundan ölümüne kadar gerek fizyolojik gerekse psikolojik olarak gelişim ve değişim içerisinde. İnsanı anlamaya ve tanımlamaya çalışan psikologlar da bu farklılaşmadan dolayı belirli sınırlar çerçevesinde gelişimi dönemlere ayırarak incelemişlerdir. Buradan hareketle yetişkinlik dönemi, ergenliğin bitmesiyle başlayan ve bireyin yaşamının sonuna kadar devam eden gelişim sürecine verilen ad olarak tanımlanabilir.

İnsan hayatının büyük kısmını oluşturan yetişkinlik dönemi “bebeklik”, “çocukluk”, “ergenlik” dönemleri gibi belirgin sınırlarla ve dönemsel görevlerle ayrılmayacak kadar kompleks bir gelişim dönemidir (Kurt İ. , 2014, s. 15; Onur, 2011, s. 55).Çünkü sosyo-kültürel yaşam, kalıtım, ekonomik şartlar, fiziki çevre vb. etkenler genelde bütün gelişim dönemlerinin özelde ise yetişkinlik döneminin tanımlanmasını güçleştirmiştir. Bu nedenle psikologlar arasında da yetişkinlik dönemini tanımlamada farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Klâsik dönem psikologlarından Freud yetişkinliği, yalnızca çocukluk döneminin bilinçaltı çatışması olarak ifade ederken Piaget, ergenlik döneminden sonra kişide önemli bilişsel değişimlerin yaşanmadığını vurgulamaktadır. Diğer yandan Kohlberg, erken yetişkinlik döneminde ahlâk gelişiminin kemâl noktaya ulaştığını vurgulamaktadır. Erikson, Buhler ve Jung’dan hareketle günümüz psikologları ise bütünü tamamlayıcı yapısıyla yetişkinlik döneminin ergenlik ve yaşlılık dönemlerinden bağımsız olarak var olduğunu kabul etmektedir (Onur, 2011, s. 55).

Bütün gelişim dönemlerinde olduğu gibi yetişkinlik döneminde de yaşa bağlı bazı sınırlamalar söz konusu olmuştur. Bu bağlamda çoğu ülkelerde önemli olaylar ve değişim için yaş kotaları belirlenmiş fakat belirlenen yaş sınırlamalarında ortak görüş

belirtilmemiştir (Onur, 2011, s. 56). Çünkü kronolojik olarak belirlenen yaş, yetişkinlik döneminin tam göstergesi olarak kabul görmemiştir.

Birçok ülkede yetişkin, 18 ile 21 yaş üzerinde olup, artık tam-zamanlı bir eğitim kurumuna öğrenci olarak devam etmeyen ve evlenmiş kişi olarak tanımlanmaktadır (Güneş, 1996, s. 39). Son dönemlerde ki araştırmalar neticesinde yetişkinlik döneminin yaş ile sınırlandırılmasının bu dönemi açıklamada yetersiz kaldığı ve insanın fiziksel gelişiminin yanı sıra psikolojik olarak olgunlaşmasının da yetişkinlik dönemini açıklamada önemli olduğu kabul edilmektedir (Kahveci, 2012, s. 52).

Bu anlamda Rogers, “yetişkin/adult”¹ kavramını temel üç kriterden hareketle açıklamıştır (Güneş, 1996, s. 39):

- 1- Olgunluk: Kişinin biyolojik olarak büyümesi ve gelişmesinin yanı sıra kişiliğinin belirmesi, var olan bütün yeteneklerini kullanabilmesidir.
- 2- Uygun Davranma: Bireyin kendisi ve çevresindekiler için sağlıklı kararlar alması ve bu kararlar neticesinde uygun davranışlarda bulunmasıdır.
- 3- Bağımsız Olma: İsteyerek iş yapma, çalışma ve sorumluluk alabilme durumudur.

Knowles ise “yetişkin” kavramını yasal, toplumsal, biyolojik ve psikolojik olarak dört farklı boyutta tanımlamaktadır. Hukuken oy kullanabilen, sürücü belgesi alabilen, anne babanın onayı olmadan evlenebilen ve hür iradesiyle kararlar alabilen kişileri yetişkin olarak adlandırırken, biyolojik olarak ilk ergenlik dönemi başlangıcında olup üreme olgunluğuna gelen kişiyi yetişkin olarak adlandırmaktadır. Toplumsal açıdan bireyleri anne-babadan ayrılma, evlenme, meslek sahibi olma gibi toplumsal rolleri yerine getirdiğinde yetişkin kabul ederken, psikolojik olarak ise yetişkini kendi yaşamının sorumluluğunu ve aldığı kararların sonucunu üstlenebilen kişi olarak tanımlamaktadır (Dacey & Travers, 2002, s. 339).

Bütün bunlardan hareketle genel çerçeve ile “yetişkin” i; temel öğrenimini bitirmiş, belli bir olgunluğa ulaşarak uygun davranışlar sergileyebilen, çevresel şartlara ayak

¹ Psikolojide “yetişkin/adultus” sözcüğünün kökü, Latince “adolescere/büyüme” kelimesinden türemiştir. Yetişkin kavramının İngilizce karşılığı ise “adult”tır. “Büyüme” ve “olgunlaşma” anlamında kullanılan bu kavram, İngilizcede “olgun kişi” ve “büyümesi tamamlanmış kız ve erkek” anlamlarına gelmektedir. (Kahveci, 2012, s. 51; Onur, 2011, s. 55)

uydurabilen ve başkalarına bağımlılığı kalmayan kişi olarak tanımlamak mümkündür (Güneş, 1996, s. 40).

Kendi içinde pek çok değişim ve gelişimi barındıran, bu sebeple sınıflandırılmasında bir takım metodolojik zorlukları da beraberinde getiren yetişkinlik dönemi, psikologlar Neugarten ve Moore tarafından genç yetişkinlik, orta yetişkinlik ve ileri yetişkinlik (yaşlılık) olmak üzere üç temel safhaya ayrılmaktadır (Onur, 2011, s. 101). Bireyin kişisel özellikleri, sosyal yaşantısı, içinde bulunduğu kültür ve karşılaştığı sarsıcı olaylar gibi çeşitli değişkenler, söz konusu dönemin sınıflandırılmasını güçleştirdiği ve kişiden kişiye farklılık gösterdiği için denk geldiği yaşlar konusunda psikologlar arasında görüş birliği bulunmamaktadır.

Bireyin yaşamında ki dönemlerin belli bir yerde başlayıp belli bir yerde sona ermesinin mümkün olmadığını belirten Levinson'a göre kişinin gelişim basamakları birbiriyle bağlantılı şekilde bütünlük oluşturmaktadır. Bundan dolayı gelişim dönemlerini açıklamada "geçiş" kavramına vurguda bulunmakta ve 0-3 yaş arasını ilk çocukluk geçiş dönemi, 17-22 yaş arasını ilk yetişkinlik geçiş dönemi, 40-45 yaş arasını orta yaş geçiş dönemi, 60-65 yaş arasını da son yetişkinlik geçiş dönemi olarak kabul etmektedir (Köylü, 2014, s. 46-47).

Öte yandan gelişim dönemlerini biyografik analizler şeklinde ifade eden Charlotte Bühler insan hayatını beş ana döneme ayırmaktadır: "Çocukluk ve Gençlik" (0-15 yaş) birinci dönem, ilk sorumlulukların alındığı (15-25 yaş) ikinci dönem, meslek ve aile bağlarının temelini atıldığı (25-45 yaş) üçüncü dönem, geçmiş yıllarda edinilen tecrübenin büyük rol oynadığı (45-65 yaş) dördüncü dönem, gelecek yerine geçmiş hayatın daha çok düşünüldüğü, yaşamın kritiğinin yapıldığı (65 yaş ve üstü) beşinci ve son dönem (Onur, 2011, s. 62-65).

Literatürden hareketle, elde edilen verilerin daha sağlıklı bir şekilde yorumlanabilmesi açısından -Türkiye'de yaşayan kişilerin kültürel özellikleri de dikkate alınarak- araştırmamızın konusu olan yetişkinlik dönemi, ergenlik ile yetişkinliğin arasında bulunan gençlik dönemini de kapsayacak şekilde 20-40 yaş aralığı ile sınırlandırılmaktadır.

1.1.1. Yetişkinlik Dönemi Gelişimi

Yetişkinlik döneminde birey, öğrenmeye ve çocukluktaki kadar olmasa da gelişmeye devam ettiği için diğer gelişim dönemleri gibi önemli ve farklı bazı gelişim özellikleri bulunmaktadır.

Bu dönemin gelişimsel özellikleri genel olarak şu şekilde değerlendirilebilir:

1.1.1.1. Fiziksel Gelişim

Ergenlik döneminin sonlanması ile kişi, 19-26 yaşları arasında fizikî performansın en üst noktasına ulaşmaktadır (Santrock, 2011, s. 419). Hem zihinsel hem de bedensel olarak gelişimi tamamlanan bireyde ergenlik döneminin özellikleri olan enerji, tazelik ve güç devam etmektedir. Bilhassa 25 ile 30 yaşları arasında kollarda, bacaklarda ve vücudun diğer bölümlerinde ki kas kuvveti zirve noktadadır (Passer & Smith, 2001, s. 485). Bununla birlikte yirmili yaşların sonunda ve otuzlu yaşların başlarında birey, daha hızlı koşabilmekte, daha fazla ağırlık kaldırabilmekte ve daha uzun zaman çalışabilmektedir (Onur, 2011, s. 114-116). Bu güç ve gelişime paralel olarak ciğer ve kalpte ki yedek hücreler bol miktarda bulunmakta, kaybolan hücrelerin yerine yenileri gelmektedir (Cüceloğlu, 2016, s. 364).

Yetişkinlik döneminde ki bu parlak safha aynı zamanda içinde bir gerilemeyi de taşımaktadır. Çünkü vücut fonksiyonunun etkinliği giderek zayıflamaktadır (Dacey & Travers, 2002, s. 340). 30 yaşına kadar süren güç ve kuvvet bu yaşların ortalarından itibaren azalmakta (Passer & Smith, 2001, s. 486) kaslarda ki zayıflık belirtisi ve organların yenilenmemesi sebebiyle biyolojik yaşlanma başlamaktadır. Çene altında sarkmalar ve göbek oluşumları ilk yetişkinlik döneminde ortaya çıkmakta, 30 yaşından itibaren fiziksel becerilerde ki zayıflamalar yetişkini etkilemektedir (Santrock, 2011, s. 419). Ancak söz konusu azalmaların pek çoğu günlük yaşamı etkilemediği ve kademeli olarak gerçekleştiği için dışarıdan gözlenebilmesi oldukça zor olmaktadır (Kahveci, 2012, s. 145).

1.1.1.2. Zihinsel Gelişim

Günümüzde araştırılması devam eden bir diğer gelişim özelliği ise yetişkinin bilişsel süreçleri ile ilgilidir. Psikologlar yetişkinlik döneminde zihinsel becerilerde değişme olup olmadığı sorunu noktasında ortak bir görüş benimsememişlerdir. Yapılan son çalışmalar yetişkinlik döneminde gençlik dönemine kıyasla problemleri çözme de yavaşlama olmakla beraber hayata dâir yaşanmış tecrübeler sayesinde zihinsel kapasitede anlamlı bir düşüş görülmediğini ortaya koymuştur (Cüceloğlu, 2016, s. 365).

Öte yandan konuyla alakalı boylamsal araştırmalar 20-40 yaş arasında bilişsel süreçte yüksek derecede bir kararlılık olduğunu, kesitsel araştırmalar ise yetişkinlikte zihinsel yeteneklerde kademeli bir düşüş yaşandığını göstermektedir (Onur, 2011, s. 117). Özellikle 30'lu yaşların ortalarından itibaren yetişkinlerde algısal hız (reaksiyon süresi) kademeli olarak azalmakta, bu nedenle ileri yaşta ki yetişkinler algıladıkları görsel uyaranları daha geç anlamlandırmaktadırlar (Passer & Smith, 2001, s. 486).

Ergenlerin ve yetişkinlerin düşünce sistemlerini niteliksel olarak benzer gören Piaget'e göre genç yetişkinlerin düşünce faaliyetleri niceliksel olarak ergenlerden daha ileri düzeydedir ve yetişkinler çok daha fazla bilgiye sahiptirler. Ayrıca bu dönemde bilgi-işlem psikologlarının da vurguladığı söz konusu bilgi fazlalığı bireyin yapmış olduğu meslek veya ilgilendiği farklı alanlarla ilişkili olan bilgileridir. Ancak Piaget'nin bilişsel gelişim kuramının son evresi olan soyut işlemler dönemi, ergenlerin olduğu gibi yetişkinlerinde bilişsel seviyelerini yansıtmaktadır (Santrock, 2011, s. 432).

Yetişkinlikte soyut işlem dönemi devam etmekte ancak ergenlik döneminden daha farklı yaşanmaktadır. Sorunları zihinsel araştırmalarla çözen ergenin aksine yetişkin, günlük hayatta karşılaştığı sorunları mantık çerçevesinde çözmeye çalışmakta ve bu durum bilişsel gelişiminin ilerlemesine de etki etmektedir (Lindzey, Thompson, & Spring, 1994, s. 922). Ergenlerin dünyayı iyi-kötü, doğru-yanlış, biz-onlar vb. iki zıt kutup olarak anlamlandırıldığını ifade eden William Perry'e göre bireyin yetişkinlik dönemi ile beraber yaşam döngüsü içerisinde farklı düşünce ve bakış açılarıyla karşılaştıkça düşünce yapısı gelişmeye başlamakta ve çok yönlü (göreceli) düşünme gerçekleşmektedir (Santrock, 2011, s. 433).

1.1.1.3. Psiko-Sosyal Gelişim

İlk yetişkinlik, bireyin çocukluk ve ergenlik döneminde ki çatışmalı ve kompleks yaşantısından ayrılarak bağımsızlığını ispatlayabildiği, hayatını sistematize edebildiği dönemi ifade etmektedir. Yetişkinin elde etmiş olduğu bu özerklik aslında geçmiş yaşantısında edindiği fiziksel, bilişsel ve toplumsal gelişiminin ve tecrübelerinin neticesinde ortaya çıkmaktadır. Ergenliğin bitmesiyle birlikte kişi iş, meslek, arkadaş ve aile çevresinde çözümlenmesi gereken daha farklı bir sosyal ortama adım atmakta, bu etkileşim nedeniyle kişisel gelişim ve olgunlaşma devam etmektedir (Onur, 2011, s. 135).

Bütün gelişim dönemlerinde olduğu gibi ilk yetişkinlikte de birey, biyolojik olduğu kadar psiko-sosyal olarak da yoğun bir dönem içindedir. Bu dönemde ergenlik bunalımları büyük ölçüde çözümlenmekte, başkalarıyla kurulan iletişim artmakta ve kişilik gelişimi devam etmektedir.

Psiko-sosyal gelişim kuramında Erik Erikson, bu dönemde ruhsal bunalım ve çatışmaların etkili olduğunu söylemekte ve kişilik kazanımı ile birlikte bağımsızlık, dostluk ve yakın ilişki ihtiyacının ortaya çıktığını ifade etmektedir (Erikson, 1987, s. 595-610). Aynı zamanda Erikson'a göre ilk yetişkinlik döneminde bir takım psiko-sosyal gereksinimler de bulunmaktadır. Bu ihtiyaçlar; yalıtılmışlığa karşı yakınlık, durgunluğa karşı üretkenlik ve umutsuzluğa karşı bütünlüktür (Lindzey, Thompson, & Spring, 1994, s. 923).

İlk yetişkinlik döneminde bazı bireyler, sosyal hayattan bağımsız yaşamak istedikleri ve kendi kişilik özdeşleşmesini gerçekleştiremedikleri için insanlarla içli dışlı bir ilişki kurmak istememekte, dışarıya karşı kendini yalıtılmaktadır (Miller, 2008, s. 217). Yalıtılmışlığa karşın kendilik bilinci gelişen bireyler ise başkalarıyla yakınlık kurmaktan korkmamaktadır. Bu dönemde kişi içsel çatışma ile karşı karşıya kalabilirken hayatında yaptığı doğru seçimlerle olumlu bir hayat görüşüne de sahip olabilmektedir. Yetişkinlik döneminde ki bir diğer psiko-sosyal ihtiyaç üretkenliktir. Kişi yaşamına anlam veren bir amaç, meslek veya ilişki aramakta, bu doğrultuda işte, sanatta, meslekte haz ve doyumdan ziyade üretkenliğe gitmektedir (Cüceloğlu, 2016, s. 366).

Psikolojik gelişim sosyolojik gelişimi de etkileyen önemli bir unsurdur. Zira psikolojik olarak hazır olan birey sosyal gelişim görevlerinde de ideal davranış kalıplarını benimseyebilmektedir. Psikologlara göre sosyal gelişim ilk yetişkinlik döneminde de ilerleme göstermektedir (Passer & Smith, 2001, s. 490). Toplumlar arasında farklılıklar olmakla birlikte bu dönemde öğrenimi bitirme, evlenme, işe girme ve sosyal sorumlulukları üstlenebilme gibi kişiden beklenen bir takım sosyal gelişim görevleri bulunmaktadır (Baymur, 2015, s. 66; Karaçanta, 2012, s. 187). Özellikle yaşam döngüsünün doruk yılları olan 20'li ve 30'lu yaşlar birey için toplumda saygın konumda olma, aile hayatı, iş, yaratıcılık ve yaşama dair büyük hedeflerin gerçekleştirilebilmesi noktasında doyuma ulaşabileceği bir dönem olmaktadır (Onur, 2011, s. 56-76). Bu dönemde kişinin psikolojik olarak tatmin olması veya olmaması sosyal yaşantısında ki tercihleriyle, yani meslek ve evlilik hayatı ile birlikte yaptığı arkadaş seçimlerinin sonuçlarıyla belirginlik kazanmaktadır.

Fiziksel, bilişsel ve toplumsal gelişimle bağlantılı ve bunlardan ayrılamayacak bir diğer gelişim özelliği ise bireyin sosyo-duygusal yapısıdır. Çünkü duygusal gelişim, sosyal çevrenin, bilişsel gelişim sürecinin, düşüncelerin, hislerin aynı zamanda hem genetik hem de kültürel faktörlerin etkileşimini tanımlamaktadır (Plotnik, 2009, s. 384). Kişinin mizacı, başkasına bağlanma stili, ikili ilişkileri bütün bu dinamik yapıdan etkilenmektedir.

İlk yetişkinlik döneminde pek çok kişi ergenliğe göre daha az duygusal çatışmalar yaşamakta, riskli davranışlardan kaçınmakta ve daha fazla dengeli hareket etmektedir. Nitekim bunda kişinin geçmiş yaşantısından elde ettiği tecrübelerin etkisi çok büyüktür. Son zamanlarda yapılan araştırmalar yetişkinlik döneminde ki sosyo-duygusal gelişimde yaşamın ilk yirmi yılının büyük ölçüde etkili olduğunu göstermektedir (Santrock, 2011, s. 446).

Diğer gelişim dönemlerinde olduğu gibi duygusal gelişimde de kişiler arası bazı farklılıklar söz konusu olmaktadır. Örneğin; 30'lu yaşlardan 40-45 yaşlarına kadar kadınlar duygusal anlamda erkelerden daha canlı olmakla birlikte erkeklerde yaşla beraber duygusal yoğunluk şiddeti anlamlı bir değişiklik göstermemektedir (Kurt İ. , 2014, s. 68).

1.2. Gelişim Dönemleri ve Dînî Hayat

Bütün gelişim alanlarında olduğu gibi dini alanda da birey sürekli bir değişim ve gelişim içerisindedir (Kayıklık, 2003, s. 66). Kişisel farklılıklar olmakla beraber bebeklikten son yetişkinliğe kadar gerek sosyal çevresi gerekse bilişsel, duygusal ve kalıtım özelliklerinden kaynaklanan bütüncül yapıda ki etkenler kişinin dine karşı tavrını belirlemektedir. Başka bir ifadeyle doğumdan itibaren gelişmeye başlayan, güven duygusuyla birlikte erken çocuklukta ebeveynlerin önderliğinde şekillenen dînî bağlılık ve sosyal çevreyle kurulan iletişim ağı insanın ilerleyen yaşlarında dîne bakış açısına da yön vermektedir. Bu anlamda ilk yetişkinlikte dini gelişime geçmeden evvel James W. Fowler tarafından geliştirilen kuramdan hareketle bireyin dînî gelişim evrelerini açıklamak gerekmektedir.

Dînî inancı insanlar için evrensel bir özellik olarak gören James W. Fowler, bireyin inanç gelişiminin birbirini takip eden ve etkileyen yedi evreden geçtiğini ifade etmektedir. Bu evrelerin oluşmasında biyolojik olgunlaşma, bilişsel ve duygusal gelişme, psiko-sosyal ve dînî/ kültürel etkenler belirleyici olmakla beraber bir evreden diğerine geçiş kendiliğinden ve kesin olmamaktadır. Aynı zamanda birey bulunduğu gelişim evresinden bir önceki evreye de dönüş yapamamaktadır. Bununla birlikte kişi, biyolojik olarak çocukluk veya ergenlik döneminde olmasına rağmen büyüdüğü ortamdan ve kişisel manevi eğiliminden kaynaklı hızlı ve derin inanç geliştirebilirken, yetişkinlik döneminde ki bireyde ergenlik döneminden beklenen inanç gelişimini gösterebilmektedir (Fowler & Dell, 2016, s. 543).

Fowler tarafından geliştirilen yedi inanç gelişim aşaması şu şekildedir (Fowler & Dell, 2016, s. 543-549; Holm, 2004, s. 97; Fowler, 2000, s. 92-101; Ralph W. Hood, Spilka, Hunsberger, & Gorsuch, 2004, s. 216-219):

a. Temel İnanç/Primal Faith (Bebeklikten iki yaşına kadar): İnanç gelişiminde ilk basamak olan bu evre de bebeğin annesi veya bakıcılarıyla kurduğu bağlılık, kişinin yaşamının diğer safhalarında başka insanlarla kurduğu bağları da etkilemektedir. Bebeğe karşı gösterilen en ufak istismar, yetersiz bakım ve ihmalkârlık tüm bu sürecin olumsuz ilerlemesine neden olabilmektedir. Erik Erikson'un temel güvene karşı

güvensizlik olarak adlandırdığı bu evre (Erikson, 1984, s. 1) inanç gelişiminde anne, baba ve çevre ile ilişkiler etrafında oluşan güven duygusuyla şekillenmektedir.

- b. Sezgisel-Yansıtıcı İnanç/Intuitive-Projective Faith (Yeni Yürüyen ve Erken Çocukluk):** Dili kullanarak çevreyle iletişime geçen çocuk bu evrede etrafında olup biteni anlamaya ve anlamlandırmaya çalışarak inancın bilişsel ve duygusal temelini de atmış bulunmaktadır. Bilişsel ben-merkezciliği henüz gelişmediği için kendi düşüncesini diğerlerinden ayırt edememekte ve olaylar arasında sebep-sonuç örüntüsü kuramamaktadır. Dolayısıyla soyut kavramları da ancak somut ifadelerle (masal, hikâye vb.) içselleştirebilmektedir.
- c. Öyküsel-Lafzî İnanç/Mythic-Literal Faith (Orta Çocukluk ve Devamı):** Bilişsel ve duygusal anlamda bir önceki evre etkili olmasına rağmen bu dönem inanç hakkında duygu ve düşünceler üzerine düşünmenin başlangıcını oluşturmaktadır. Olaylar arasında sebep-sonuç örüntüsü kurabilen çocuk, kendine özgü his dünyasını kuramamaktadır. Bu nedenle çocuğun inandığı Tanrı kendine has olmamaktadır.
- d. Yapay-Geleneksel İnanç/Synthetic-Conventional Faith (Ergenlik ve Devamı):** Bilişsel olarak formal düşünce yeteneğine erişen gençte anlama ve anlamlandırma kapasitesi olağanca artmaktadır. Bu aşamada soyut kavramları ve olayları kendi düşünce kabiliyeti ile yorumlayabilmekte ve kendine özgü bireysel Tanrı anlayışı geliştirebilmektedir. Aynı zamanda kişilik bilinci farkındalığı oluşan gençte dînî kavramlar kişisel özelliklerle birleştirilebilmektedir.
- e. Bireysel-Yansıtıcı İnanç/Individuative-Reflective Faith (17-30 Yaş Aralığı):** İnanç gelişiminin bu evresinde birey iki önemli noktada bulunmaktadır. Birincisi, şimdiye kadar sahip olduğu inancını objektif ve eleştirel bakış açısıyla yeniden gözden geçirmektedir. Bu tahlil sonucunda dînî düşünceleri olumsuz veya olumlu iki şekilde de devam edebilmektedir. İkincisi, çocukluktan itibaren oluşan bireyin kimliği yetişkinlikte karşılaştığı olaylarla beraber revizyon gerektirmekte ve kişi yeni hayatına göre kişilik oluşturmak zorunda kalmaktadır.
- f. Birleştirici İnanç/Conjunctive Faith:** Tamamen bireyselleşilen bu evrede kişi başkalarıyla yakınlık kurabilmekte ve onlarla yardımlaşma zorunluluğunun farkına varmaktadır. Aynı zamanda başkalarının inanç ve düşüncelerini de öğrenmek isteyen

birey, bu diyalogun kendi gelenek ve inançlarına da olumlu etki yapacağına inanmaktadır.

g. Evrenselleştirici İnanç/Universalizing Faith: Bu evrede inancı yalnızca kendi değer ve düşüncelerinden ibaret görmeyen kişi, dili, ırkı, ulusu, politik düşüncesi ve dîni geleneği dikkate almaksızın varlığı bir bütün olarak değerlendirmektedir. Çok az insanın ulaştığı evrenselleştirici inanç evresinde birey yalnızca Tanrı yarattığı için varlıkları sevmektedir. Kendi inançlarını istediği gibi özgürce yaşayabilme cesareti gösterebilen bu kişiler, diğer insanlar için özgürleştirici olabildikleri gibi tehdit edici de olabilirler.

1.2.1. Yetişkinlik Dönemi Dîni Hayat

Yetişkinlik döneminde bireyde görülen dîni gelişim özellikleri kişinin geçmiş yaşantısı ve tecrübeleriyle bağlantılıdır. Nitekim yetişkinlik döneminde ki bireyin sergilemiş olduğu dîni tavır da etkisi en çok görülen dönem çocukluk dönemidir (Allport, 2004, s. 71). Bununla birlikte gençlik döneminde ki kişinin din ile ilgili duygu ve düşünceleri de yetişkinlik dönemi dîni özelliklerinin şekillenmesinde etkilidir.

Birey ergenlik döneminin bitmesiyle birlikte ilk yetişkinliğe adım atmakta, ergenliğin dîni özelliği olan şüphe ve kararsızlıktan nispeten sıyrılıp daha istikrarlı ve stabil bir görüş sergilemektedir. Dîni yaşantı ve görüşlerinde yeniden yapılanmaya giden kişi duygusal yaklaşımdan uzaklaşarak mantık çerçevesi içerisinde geçmişte edindiği bilgileri sistematize ederek değerlendirmekte, kendi düşünceleri doğrultusunda yeniden düzenleyerek aktive etmektedir. Bunun sonucunda da ya dîni kuşkularını çözümlenerek kendisi açısından doyurucu dîne dayalı bir görüş belirlemekte yahut dîni, hayatında önem derecesine göre geri plâna atabilmekte veya reddedebilmektedir. Ancak her iki durumda da ilk yetişkinlikte ki kişi için din, birinci dereceden öneme sahip bir alan olmaktan çıkmaktadır (Hökelekli, 1993, s. 282; Özbaydar, 1970).

Bununla birlikte genç yetişkin dîni yaşam içerisinde bazı alanları kabul, bazı alanları ise reddetme eğilimi gösterebilir. Örneğin; dinin yalnızca inanç boyutunu alıp ibadet boyutunu inkâr edebilir ya da her alanda uç tavırlar sergileyebilir (Peker, 2008, s. 175).

İlk yetişkinlik döneminde kişinin dînî görüşlerinin şekillenmesinde benlik gelişimi, güvenlik duygusu, bilişsel olgunluk gibi kişisel, diğer insanlarla kurduğu ilişkiler gibi sosyal, hayatın içinde bireyin başına gelebilen sarsıcı olaylar gibi doğal faktörlerin etkisi bulunmaktadır. Çünkü bu dönemin en belirleyici özelliği bireyin dînî olgunluğa erişebilmesi için sosyal ve psikolojik etkenlerin bir arada bulunabilmesidir. Ancak sosyal ve psikolojik etkenlerin bir arada hazır bulunması kişinin dînî hayatını garanti altına almamakta, bu durumda bireyin istek, irade ve motivasyonu önemli bir rol oynamaktadır (Karaca, 2016, s. 186).

Öte yandan yetişkinlik dönemiyle birlikte artık psikolojik ve sosyal olarak çözülmesi gereken pek çok farklı durumlar ortaya çıkmaktadır. Evlilik, iş hayatı, çocuk ve bütün bunlarla paralel ilerleyen farklı bir çevre, genç yetişkin hayatının büyük kısmını kapsamaktadır. Bu nedenle dönemin başlarında kişi dîne karşı ilgisiz bir tavır gösterebilmekte ve hayat telâşının içerisinde dîne yeteri kadar önem verememektedir. Bilhassa ibadete olan hassasiyet azaldığı için ilk yetişkinlik, psikologlar tarafından gelişim dönemleri içerisinde en az dînî evre olarak adlandırılmaktadır. Ancak bu durum anne baba olduktan sonra bireyde ortaya çıkmaya başlayan sorumluluk duygusu, rol model olmak isteği ve çocuğunu iyi yetiştirebilme düşüncesi ile birlikte değişebilmektedir (Özbaydar, 1970; Peker, 2008, s. 175; Armaner, 1980, s. 129).

Yetişkinlik dönemi dînî gelişimi ile ilgili yapılan araştırmalar yirmili yaşların başlarında dînî aktivite de azalma meydana geldiğini ancak 30-35 yaşlarından itibaren az da olsa dînî faaliyetlerde artış olduğunu göstermektedir (Argyle & Beit-Hallahmi, 1992, s. 316-318). Uysal'da yetişkinlik döneminde din ile ilgili yerli ve yabancı kaynakları değerlendirdiği çalışmasında, yapılan araştırmalar neticesinde yaş ilerledikçe dînî inanç, duygu, düşünce ve davranışlarda bir yoğunlaşma olduğunu ifade etmektedir (Uysal, 2006b, s. 225). Aynı zamanda Özbaydar tarafından yürütülmüş olan din ve tanrı inançlarının gelişmesi üzerine yapılan bir çalışmada da kadınların erkeklere oranla, orta sosyal sınıfa mensup olanların da aşağı ve yukarı sosyal sınıfa mensup olanlara oranla daha dindar olduğu tespit edilmiştir (Özbaydar, 1970).

1.3. Dindarlık Kavramı ve İnsan

Dindarlık göreceli bir kavramdır. Bu nedenle açıklanabilmesi için öncelikle dinin tanımının yapılması gerekmektedir. Dünya üzerinde birbirine benzeyen ve benzemeyen çok çeşitli din olması, bu kavramın şemsiye bir tanımının yapılmasını güçleştirmektedir. Öyle ki dinin tanımında ortaya çıkan çeşitlilik ve bundan kaynaklanan belirsizlikler çoğu kez dindarlık kavramı içinde geçerli olmaktadır (Kurt A. , 2009, s. 2).

Terimsel anlamda pek çok farklı şekillerde açıklanmaya çalışılan din kavramı; insanların yaratıcı güce imanlarını, yaratıcıya yapacakları ibadetlerin bütünü ve davranış kalıplarını düzenleyen inanış yolu (Ayverdi, 2005, s. 713); tabiatüstü varlık ya da varlıklar ile ilişkili olan birtakım işaretler, davranışlar ve duygular bütünü (Vergote, 1999, s. 15); bir grup tarafından paylaşılan, insanlara kendilerini adayabilecekleri bir tapınma nesnesi sunan ve onlara davranış biçimi belirleyen sistem (Fromm, 2006, s. 31); kutsalla ilişkili olan bir anlam arayışı (Pargament, 2005, s. 281) olarak çeşitli şekillerde ifade edilmektedir.

Görüldüğü üzere dinin; içten gelen ve bireysellik ifade eden, bireylerin ondan daha güçlü hissettikleri başka duygu olmayan ve tanımını yapan kişinin amacına göre açıklama yapabileceği bir kavram olması nedeniyle îzah edilmesi birtakım zorluklar barındırmaktadır (Clark, 1968, s. 17-18).

Din kavramı gibi dindarlık kavramının açıklanması da bazı güçlükler içermektedir. Çünkü dindarlık kişiden kişiye değişen bir yapıya sahiptir. Onun açıklanmasında ki bir diğer güçlük ise bazı disiplinlerin dindarlığı farklı bakış açısıyla tarif etmesidir. Din bilimleri dindarlığı, inanç esaslarını merkeze alarak açıklamaya çalışırken; sosyoloji, dinin toplum hayatında ki işlevi ile dînî grup ve cemaatlere bağlılık perspektifinde; psikoloji ise, dinin bireyde ki psikolojik yansımaları ve dînî bağlılığın boyutları çerçevesinde ele almaktadır (Turan, 2017 , s. 109). O hâlde dindarlık; inanç, duygu ve düşünce tarafıyla “bireysel”, davranış tarafıyla ise toplumsal bir kavramdır. Çünkü kişi, bireysel olarak içselleştirdiği ve gönülden bağlı olduğu mânevî bir varlığa yönelirken yalnızca psikolojik anlamda aktarım yapmamakta, aynı zamanda inançlarının getirisi olarak birtakım ritüeller uygulamakta ve bunu yaparken mensubu olduğu dini yaşayan insanlarla kurduğu ilişki onun dini uygulama düzeyini yani dindarlığını etkilemektedir.

Dolayısıyla belli bir dindarlık tanımı yapılırken onun hem psikolojik hem de sosyolojik yönünü göz ardı etmemek gerekmektedir. Dindarlık kavramının tanımına geçmeden önce dindarlığın kelime anlamına değinmek yerinde olacaktır.

İngilizcede *religious involvement*, *religiosity* ya da *religiousness* olarak (Roof, 1979, s. 18), Arapçada ise tedeyyün kelimesi ifade edilen (Kurt A. , 2009, s. 2) dindarlık kavramı Türkçe sözlükte dindar kavramı ile açıklanmaktadır. “Dindar”, “dinine bağlı ve dinin emir ve yasaklarını yerine getiren (kimse), mütedeyyin”, dindarlık ise, “dindar olma” durumu olarak tanımlanmaktadır (Ayverdi, 2005).

Dindarlık tek bir boyut ile ifade edilemeyecek kadar girift bir kavramdır ve bu durum dindarlığın aktüel ya da geleneksel olup olmadığı ile ilgili görülmemektedir. Çünkü dindarlık hem farklı dine hem de aynı dine mensup insanlarda çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır (Uysal, 2006a, s. 74). Bireyin içinde bulunduğu âile, grup, çevresel faktörler ve bilişsel, duygusal, ahlâki, dînî gelişimi, karakter özelliği ve ilgi alanları bireyin dindarlığını yaşama şiddetini ve şeklini etkilemektedir (Peker, 2012, s. 42). O hâlde dinin emir ve yasaklarını yerine getiren, elinden geldiğince inandığı dinin kurallarına göre hareket eden kişi sayısınca dindar kişilerden bahsedilebilir. Bu anlamda dinin insan hayatına yansımaları kişiden kişiye değiştiği için psikologlar ve sosyologlar tarafından tanımının yapılması da güçleşmekte ve yapılan birçok tanım dindarlığın bir veya birkaç boyutunu içine almaktadır. Dolayısıyla evrensel bir tanımlama yapılması zorlaşmaktadır. Sonuç itibariyle dindarlık kavramının tanımlanmasında ve nasıl kullanılması gerektiği konusunda ortak bir görüş bulunmamaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 30).

Her ne kadar tanımlanması ve açıklanması zor olsa da dindarlık, bir kişinin ya da bir grubun gündelik yaşamında dinin önemini ifade eden, dîne inanma ve bağlanma derecesini gösteren bir kavram olarak nitelenebilmektedir (Hökelekli, 2013a, s. 43; Yılmaz, 2014, s. 40; Onay, 2004a, s. 17). Başka bir ifadeyle dindarlık, *dinin insan hayatına nüfuz derecesi* olarak tanımlanabilmektedir (Tekin, 2006, s. 53).

Öte yandan Roof dindarlığı; *bireyin doğüstü ve/veya yüksek güç (high intensity) değerleri ile ilişkili inanç ve davranışları* şeklinde tanımlamakta (Roof, 1979, s. 18), Pargament, bireyin kutsalla olan bağlantısı şeklinde ifade etmektedir (Pargament, 2005, s. 282).

Bireyin dindar olup olmamasında psikolojik hazır bulunurluğu kadar içinde bulunduğu toplumda büyük rol oynamaktadır. Bireyin çevresinde ki insanların dîni yaşayış dereceleri ve kişinin kendisinin tecrübe ettiği dîni hayat onda bir îman kuvveti başlatabilmektedir. Dolayısıyla içinde yaşanılan toplum ve ilk başta taklîd ile ortaya çıkan ibadetler, bireyde din duygusunun açığa çıkmasında ve dindarlığının başlamasında önemli bir etken olmaktadır (Mehmedoğlu, 2004, s. 34).

İlk zamanlar dindarlığı yalnızca duygu veya ibadet boyutuyla açıklayan din psikologları, günümüzde dindarlığı bireyin din kaynaklı bütün yönelimlerini ele alacak şekilde çok boyutlu olarak değerlendirmektedir (Peker, 2012, s. 42; Turan, 2017 , s. 113-114). Bu anlamda dindarlığı çok boyutlu ele alıp sistemleştiren ve daha çok kabul gören çalışma Stark ve Glock tarafından hazırlanmıştır (Mehmedoğlu, 2004, s. 28; Peker, 2012, s. 42).

1.3.1. Dindarlığın Boyutları

Dinin ve dindarlığın tanımlanmasının zorluğunun yanı sıra dindarlığın nasıl ölçülebileceği konusu da problem teşkil etmektedir. Daha önce de bahsedildiği gibi farklı dîne mensup kişilerin dindarlık algıları birbirinden ayrı olduğu gibi aynı dîne mensup kişilerin dindarlık algıları da birbirinden farklı olabilmektedir. O hâlde dindarlık ile ilgili genel çerçeve çizilmek isteniyorsa önce bireylerin dindar olabileceği farklı formların kavranması gerekmektedir.

Batı’da yapılan ilk çalışmalar kiliseye gitme, âyinlere katılma, dua etme gibi dindarlığın yalnızca bir boyutuna (ibadet) yoğunlaşmış, dindarlığın diğer ifade şekilleri geniş ilişkiler bağlamında ele alınmamıştır (Glock, 1998, s. 253). Bu anlamda toplum içinde yaşayan insanın dindarlığının nasıl tespit edilebileceği veya dinin, bireyin hangi yönlerine ve ne derece etkide bulunabileceği soruları Fichter, G. Lenski, Stark ve Glock gibi sosyologların dindarlığın boyutlarını ana hatlarıyla ortaya koyma çabasına neden olmuştur (Köktaş, 1993, s. 50-51).

Dünya üzerinde ki bütün dinlerin kendi içinde barındırdıkları farklılıklara rağmen, dindarlığın kendisini ortaya koyduğu genel boyutlar açısından önemli ölçüde benzerliklerinin bulunduğuna dikkat çeken Glock, bu tespitinden hareketle dinin daha

kapsamlı ve fonksiyonel tanımının yapılması gerektiğini söyleyerek dindarlığı beş boyutta ele almıştır (Glock, 1998, s. 254-255):

1.3.1.1. İnanç Boyutu

Bütün dinler müntesipleri tarafından kabul edilmesini istediği bazı inanç ilkeleri ortaya koyarak bir sistem kurmaktadır. Bu ilkeler dinden dine farklılaştığı gibi aynı dînî geleneğe sahip bireyler içinde farklılaşmaktadır (Glock, 1998, s. 254). Dinin inanca yönelik boyutunu araştırmak onun “doktrin” denilebilecek boyutunu araştırmak anlamına gelmektedir. Bu anlamda inanç boyutunda insanların neye inandıkları ve inançlarının işlevselliği araştırılabilir (Mehmedoğlu, 2004, s. 28; Köktaş, 1993, s. 53).

1.3.1.2. İbadet Boyutu

Bu boyut ile bir dine mensup bütün insanların yerine getirdikleri o dine özel davranış kalıplarını ifade edilmektedir. Dinde bulunan ayin, dua, özel dînî törenlere katılma, oruç tutma vb. ibadetler bu boyut içinde değerlendirilmektedir (Glock, 1998, s. 254).

Bütün dinlerin ibadetleri ve onları uygulama şekilleri farklılık göstermektedir. Bir dînî inanca sahip bireyden dininin emrettiği bütün fiilleri yerine getirmesi, yasakladığı fiillerden ise kaçınması beklenmektedir. Bu anlamda bireylerin dînî davranışları ve uygulamaları farklı aşamalarda incelenebilir. Örneğin, yaptığı ibadetlerin sıklığı ve bu ibadetlerin nitel olarak incelenebilmesi, dînî kurumlara gitme sıklığı ile dinin emrettiklerinin dışında tercihen yaptığı ibadetler, dindarlığın boyutunu oluşturan önemli etkenlerdir (Turan, 2017 , s. 117).

1.3.1.3. Dînî Tecrübe (Duygu) Boyutu

Dînî tecrübe boyutu, dindar kişinin tek başına veya cemaat şeklinde, ilâhi olanla ilişkisi esnasında ortaya çıkan, tamamen sübjektif özelliğe sahip duygulanım olarak ele alınmaktadır. Bu duygular; korku, vecd, hûşû, mutluluk ve huzur duymak gibi hâllerde ortaya çıkabilmektedir (Glock, 1998, s. 254).

Aslında din duygusu dindarlığın diğer boyutlarında da içkin olarak bulunmaktadır. Bu nedenle dînî tecrübe boyutunun araştırılması, dindarlığın diğer boyutlarıyla da ilişkili olarak yapılmalıdır. Çünkü diğer boyutlar dikkate alınmadan dînî duygu ve/veya tecrübe

tam olarak anlaşılamayacağı gibi, dînî tecrübeyi dikkate almadan da dindarlığın diğer boyutları izâh edilemez (Hökelekli, 2013a, s. 54).

1.3.1.4. Dînî Bilgi Boyutu

Dindarlığın bu boyutu ile bireyin inancının temel öğretilerini ve kutsal kitaplarını bilmesi ve güvenmesi düşünülmektedir. Şüphesiz dînî bilgi, dînî inanç ile yakından ilgilidir ve aralarında etkileşim bulunmaktadır. Dînî bilgi ancak inanç ile işlevsel olmaktadır. Dolayısıyla inancı olmayan bireyin dînî bilgisi ne kadar çok olursa olsun, bu onun dindarlığının bir göstergesi olmamaktadır. (Hökelekli, 2013a, s. 54) Ancak inanma bilginin sonucu olmadığı gibi inancın sonucunda da her zaman bilgi yoktur. Yani bir kişi doğru bilgiye sahip olmadan da inanabilmektedir (Glock, 1998, s. 255).

1.3.1.5. Etki Boyutu

Etki boyutu diğer dört boyuttan biraz daha farklıdır. Dindarlığın bu boyutunda, bireyin dînî duygu, düşünce, pratik ve bilgisinin bütün olarak *seküler* (dünyevî) etkilerinden bahsedilmektedir. İnsanların ne yapmaları gerektiği ve dinlerinin etkilemesiyle hangi zihniyete sahip olmaları gerektiği belirleyen dînî kurallar bütünü burada ortaya çıkmaktadır. Amellerin (fiillerin) teolojik olarak burada bir anlamı vardır (Glock, 1998, s. 255).

Bu boyut, bireyin dünyevî hayatında dinin etkilerini açıklamaktadır. Nitekim din, insanlara bir dünya görüşü ve zihniyet kazandırmaktadır. İnsanın elde etmiş olduğu bu bakış açısı, onun yaşantısında ki her noktaya nüfuz etmektedir. Birey bu boyutta dînî alanı kapsamayan dünyevî şeyler için dinin bakış açısını önemseyerek ona başvurmaktadır (Turan, 2017 , s. 119).

2. BÖLÜM: KİŞİLERARASI GÜVEN ve DİNDARLIK

2.1. Güven Kavramına Genel Bir Bakış

İngilizce 'ye İskandinav dilinden “yardım ya da güven” anlamına gelen *traust* sözcüğünden geçen güven (trust) kavramı, Almanca'da “teselli ya da avuntu” manasına gelen *trost* kelimesi ile de ilişkilendirilmektedir (Richo, 2012, s. 18).

Güven duygusu, bireysel ve toplumsal anlamda en temel kavramlardan birisini ifade etmektedir. İnsanlar hayatlarını güven üzerine inşâ etmekte ve yaşamlarını bu duygu ile devam ettirmektedir. Güven kavramı üzerinde ki ilk çalışmaların kişilik teorisyenleri tarafından yapıldığı görülmektedir. Ancak sosyal hayatta da etkili bir olgu olan güven; psikologlar, sosyologlar, sosyal psikologlar, siyaset bilimciler ve ekonomistlerin de araştırma sahasında bulunmaktadır. Soyut bir niteliğinin olması nedeniyle neredeyse herkes tarafından anlaşılabilen ve hissedilebilen güven duygusunun anlatılması ve açık bir şekilde tanımlanması birtakım güçlükler barındırmaktadır. Güven kavramının tanımlanması için sosyal bilimlerde pek çok çalışmalar yapılmaktadır. Ancak güveni neyin oluşturduğu konusunda farklı görüşler bulunduğu için ortak bir tanımla bulunmamakla birlikte yapılan araştırmalar duygu olarak güvenin psikolojik bir olgu olduğu noktasında birleşmektedir (Asunakutlu, 2006, s. 17-19).

Çok-boyutlu bir psiko-sosyal olgu olan güven kavramı, literatürde farklı bakış açılarına göre çeşitli şekillerde tanımlanmaktadır. Cook ve Wall, güveni “*kişinin başkalarının söylediklerine ve davranışlarına inanma isteği*” olarak açıklamaktadır (Cook & Wall, 1980, s. 39). Griffin, güveni, “*riskli bir durumda arzulanan bir amacı başarmak için, bir nesnenin herhangi bir özelliğine, bir olayın ortaya çıkacağına veya bir kişinin davranışlarına olan inanç*” olarak tanımlamaktadır. Luhman'a göre güven; “*bir kişinin, karşı tarafın âdil, ahlâkî kurallara uygun ve öngörülebilir biçimde davranacağına ilişkin inancını temsil etmektedir.*” Heimovics'e göre güven ise “*bireyin başka bir bireyin veya grubun özverili ya da faydalı olacağına ilişkin beklentisini ifade etmektedir.*” Carnavale ve Wechsler'de güvenin “*bir grubun veya bireyin davranışları veya niyetlerine inancı ve bağlılığı, ahlâkî kurallara dayalı, âdil ve yapıcı davranış beklentilerini ve başkalarının hakkını düşünmeyi*” içerdiğini ortaya koymaktadır. Mayer ve arkadaşları ise güveni; “*bir tarafın, karşı tarafın davranışlarının önemli sonuçlar ortaya koyacağı beklentisine bağlı*

olarak duyarlı davranma istekliliği” olarak tanımlamaktadır (Demircan & Ceylan, 2003, s. 140).

Güven duygusu, daha çok kişilerarası bir süreci ifade etmektedir. Çünkü yalnız yaşayamayan ve hayatını idâme ettirmede başkalarına ihtiyaç duyan insan için ilişkilerinde güven duygusu önem taşımaktadır. Kişilerarası güvenin oluşabilmesi için karşılıklı olması gerekmektedir. Bu durum ise bireylerin birbirine güvenebilmesi ve birbirine karşı güvenilir olması anlamına gelmektedir (Richo, 2012, s. 68).

Kişinin arkadaşı, eşi, anne-babası, akranları ve öğretmeni başta olmak üzere çevresinde kendisi için mühim olan kişilere duyduğu güven olarak isimlendirilen kişilerarası güven duygusu, toplumun ana unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu bakımdan kişilerarası güven duygusu insanın işlevselliğinin bir yönünü göstermekle birlikte toplumsal işlevselliğin pek çok yönlerini etkilemesi bakımından psiko-sosyal bir olgu olarak değerlendirilmektedir (Kurt, Sayıl, & Kındap Tepe, 2013, s. 106). Nitekim birbirleriyle sürekli iletişim ve etkileşim hâlinde bulunan insanlar, birbirlerine karşı güven duygusu geliştirirken davranışlar, tutumlar, sosyal ilişkiler, beklentiler gibi pek çok olay ve olgudan etkilenmektedir (Asunakutlu, 2002, s. 2).

İlişkilerde güvenin esasında karşıda ki insana değer vermek yatmaktadır. Yani bir kişiye güven duymak aslında ona değer vermek demektir. Aynı zamanda güven duygusu, insanları birbirine bağlayarak kişisel ve toplumsal ilişkilere de yön vermektedir. Kişilerarası güven duygusunun kurulması emek ve çaba istemekte, yıkılması kolay, yeniden yapılandırılması ise zor olmaktadır. Yapılan çalışmalar birbirlerine güven duymayan kişilerin açık uçlu düşünme, yaratıcılık ve sorgulama yeteneği isteyen karmaşık entelektüel görevleri yerine getirmede zorlandıklarını göstermektedir (Hökelekli, 2013b, s. 213; Sarıçam, 2006, s. 209). Bu anlamda güven duygusunun, bireysel psikolojik iyi oluşa katkıları ve sağlıklı toplumsal ilişkilerin geliştirilmesinde oynadığı rol, bu duygunun önemini arttırmaktadır.

2.2. Güven Kavramına Psiko-Sosyal Yaklaşım

İnsan; fiziksel, biyolojik ve ruhî anlamda bireysel, çevre ile iletişim kurma ve başkalarıyla ortak yaşam sürdürme noktasında ise sosyal bir varlıktır. Öyle ki doğumdan itibaren

kalıtsal olarak getirdiği özelliklerin yanı sıra etrafında ki kişilerden etkilenmesi ve çevresine göre şekil alması, insanın psiko-sosyal bir yapıda olduğunu göstermektedir. Güven duygusu ise, bireyin hem sağlıklı benlik algısının gelişmesin de hem de başkalarıyla kurduğu iletişimde en çok ihtiyaç duyulan temel duygulardan birini teşkil etmektedir.

Birey, doğumdan hayatın bitişine kadar güven ihtiyacı hissetmektedir. Bu da güven duygusunun insanın doğasında kalıtsal olarak var olduğunu göstermektedir. Kişide kendiliğinden var olan güven duygusu, çevre tarafından desteklendikçe gelişim göstermektedir (Hökelekli, 2013b, s. 211-213). Bu bağlamda psikoloji ve sosyal psikoloji literatürü incelendiğinde, bireyin ruh sağlığı için son derece önemli olan güven duygusunun, geliştirilen bazı teoriler ile önemine dikkat çekilmektedir (Koç, 2018, s. 9).

Söz konusu teorilerden birisi Erik Erikson tarafından geliştirilen “Psiko-Sosyal Gelişim Teorisi” dir. Erik Erikson, bireyin psiko-sosyal dönemler içinde gelişimini devam ettirdiğini söylemektedir. Ona göre insanın temel kişilik özellikleri yalnızca hayata başladığı ilk yıllara bağlı bulunmamaktadır. Bireyin bütün olarak gelişimi yaşamı boyunca devam etmektedir. Aynı zamanda insanın gelişiminde sadece sosyal çevre değil, doğuştan getirilen birtakım özelliklerde rol oynamaktadır (Gürses & Kılavuz, 211, s. 155). Erikson’a göre insan, doğumundan hayatının sonuna kadar sekiz gelişim evresinden geçmektedir. Her bir gelişim evresinin ise kendine özel gerçekleştirilmesi gereken bir takım gelişimsel hedefleri bulunmakta, bütün gelişim dönemlerinin her birinde ayrı bir çatışma veya karmaşa ile karşılaşmaktadır. İçinde bulunulan gelişim döneminin tamamlanması için ise bireyin o döneme ait çatışmaların üstesinden gelmesi gerekmektedir. Böylece kişi daha sonraki gelişim evrelerinde karşılaşacağı çatışmalara da hazırlanmış olmaktadır. Yalnız bir dönemdeki çatışmalarla baş etmedeki başarısızlık, uygun çevresel şartların ve koşulların sağlanması ile telâfi edilebilmektedir (Erikson, 1984, s. 39).

Erik Erikson’un psiko-sosyal gelişim evrelerinin ilki “temel güvene karşı güvensizlik duygusu” dur. İnsanın doğumundan bir yaşına kadar olan dönemi kapsayan bu gelişimsel evrede, bebeğin bağımlı olduğu kişilerin onun temel ihtiyaçlarını karşılamaları, bebeğin “güven” duygusunun açığa çıkmasında etkili olmaktadır. Eğer bu evre bebeğe bakan kişiler tarafından sağlıklı geçirilirse bu durumda bebek hem “temel güven” duygusunu

edinebilmekte hem de bebeğin “umut” ve “uyum” duygusu gelişmektedir. Erikson, dîni duyguların edinilmesinde de bu dönemin ehemmiyetli olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bebekte toplumsal güven duygusunun gelişmesinde, uyku, beslenme ve sindirim gibi ihtiyaçlarda düzen ve rahatlığın olması etkin rol oynamaktadır (Erikson, 1984, s. 39-55).

Güven duygusunun önemini pekiştiren bir diğer teori ise Abraham Maslow tarafından geliştirilen “ihtiyaçlar hiyerarşisi” teorisidir. Buna göre, bireyin doğumundan itibaren bütün ana ihtiyaçlarını hiyerarşik bir yaklaşımla konu edinen Maslow, temel ihtiyaçları alt düzey ve üst düzey ihtiyaçlar olmak üzere iki kategoride ele almaktadır. Birey alt düzey ihtiyaçlarda (yemek, uyku, cinsellik vb.) doyuma ulaştıkça durgunlaşmakta ve ihtiyacı azalmakta ancak üst düzey ihtiyaçları (saygınlık kazanma, kendini gerçekleştirme vb.) tatmin edildikçe artmaktadır (Wulff, 1997, s. 607). Adı geçen hiyerarşik düzen sırasıyla bedensel gereksinimler, korunma (güvenlik, güvence), ait olma, sevgi/saygı ve kendini gerçekleştirme ihtiyaçlarından oluşmaktadır (Maslow, 2018, s. 202).

Maslow’a göre, insanın psikolojik ihtiyaçlarından birisini de güvende hissetme ihtiyacı oluşturmaktadır. Bireyin doğuştan yani fitratında kendiliğinden bulunan güvenin çevresi tarafından desteklendikçe gelişme gösterdiğini ifade eden Maslow, insanları diğer canlılardan ayıran güvenlik, ait olma, saygı gibi üst düzey ihtiyaçlarının olduğunu ve var olan bu ihtiyaçların da yalnızca uygun çevresel şartların ve kültürel koşulların sağlanması ile karşılanabileceğini belirtmektedir. Ona göre temel fizyolojik ihtiyaçların hemen ardından güvende hissetme ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Kendini güvende hissetmeyen bireyde, saldırganlık, doyumsuzluk gibi davranış bozuklukları görülebilmektedir (Maslow, 1970, s. 36-38). Bu nedenle bir bebeğin fizyolojik ihtiyaçlarından sonra mutlaka güvenlik ihtiyacının da tatmin edilmesi gerekmektedir. Çünkü yalnızca kendini güvende hisseden bir bebek sağlıklı bir gelişime açık olmaktadır. Mutlaka doyurulması gereken bir ihtiyaç olan güvenlik ihtiyacı Maslow’a göre her zaman içten içe doyurulmayı beklemekte ve gelişimin ilerlemesine engel olmaktadır (Maslow, 2018, s. 58).

Psiko-sosyal gelişim teorilerinde de önemle üzerinde durulan güven duygusu, bireyin doğumundan itibaren gelişme gösteren ve hayatının sonuna kadar ihtiyaç duyacağı bir duygudur. Kişinin hem psikolojik hem de sosyal gelişiminde etkili rolü bulunan güven duygusu, sağlıklı toplumsal ilişkilerin devamı içinde önemli görünmektedir.

2.3. Güven Duygusu ve Dindarlık İlişkisi

Kur'ân-ı Kerîm ve hadislerde çokça zikredilen, kişinin Allah ile arasındaki bağı oluşturan ve dînî terminolojide inancı ifade eden “iman” kelimesi, (e m n) kökünden gelmekte olup, “güvende olmak”, “güven vermek”, “tehlikeye maruz kalmamak”, “huzur bulmak ve tatmin olmak” gibi anlamları ifade etmektedir. Buradan hareketle, Allah’a iman eden kişi anlamına gelen “mü’min” kelimesi de bireyin, hem inandığı yaratıcının sağladığı güvenin içinde olması hem de kendisinin de başkalarına güven vermesi anlamına gelmektedir (Hökelekli, 2013b, s. 222; Kurt A. , 2000, s. 278).

İslâm dininin özünde dînî inanç, güven, güvenilirlik, sadakat ve emniyet gibi temel değerler bulunmaktadır. Dinde güven ve güvenilir olmanın asıl kaynağı Allah olmakla birlikte yalnızca yaratıcıdan ibaret görülmemekte, aynı zamanda güven duygusu, bireyler arasında ki insanî ve ahlâkî ilişkilerle de bağdaştırılmaktadır. Bu anlamda Allah’a inanan ve onun buyruklarını yerine getirmede hassas olan dindar bir birey, nasıl ki yaratıcısına karşı güven duyuyorsa, yaratılan insanlara karşı da güven duyması, sadık ve güvenilir olması gerekmektedir. Çünkü din, gerçekleştirmek istediği emelini kişilerarası güven duygusu ve bağlılık temeline dayandırmaktadır (Yavuz, 2013, s. 198).

Ana kaynağı Kur'ân-ı Kerîm olan İslâm dini, bireysel ve sosyal yaşamda, huzur ve güveni sağlayıcı pek çok prensipleri içermektedir. Kur'an ve sünnet doğrultusunda hareket eden dindar bir birey ise güven içinde yaşamakta, imanından aldığı güç ile kendini güvende hissetmekte ve güvenilir olmaya çalışarak etrafına da güven verebilmektedir Kur'ân'da, “Mü’minler yalnızca Allah’a güvenip dayanmalıdırlar” (Âl-i İmrân 3: 160; Mâide 5: 11), “Allah’a güvenen kimseye O kâfidir, O ne güzel vekildir” buyrulmaktadır. (Âl-i İmrân 3: 173) Buradan hareketle, Allah’a gönülden bağlılık ve minnettarlık duymak, bireyi rahatlatarak kendisini güvende hissetmesini sağlamaktadır (Sert, 2008, s. 197-210). O hâlde inancın temelinde bütün duygulara kaynak teşkil eden güven duygusu yatmakta ve aynı zamanda güven, inancın yeryüzünde ki sosyal tezahürlerinden birini yansıtmaktadır (Kurt A. , 2000).

Özünde önce Allah’a daha sonra da kişilerarası güvene ve güvenilirliğe dayanan İslâm dini, doğuşundan itibaren insanlara güven vericiliğini Hz. Muhammed’in kişiliğinde açıkça ortaya koymuştur. Hz. Muhammed henüz peygamber olmadan evvel halk arasında

“Muhammedü'l Emîn” yani “kendine güvenilen Muhammed” sıfatı ile dürüstlüğünü, doğruluğunu ve örnek şahsiyetini göstererek son derece önemli olan peygamberlik görevine başlamıştır. Onunla diğer bütün peygamberlerin kişiliğine baktığımızda aslında hepsinin güvenilir insan modeli olduğunu görmekteyiz. Onlar dürüstlükte, fedakârlıkta, vefakârlıkta, samimiyette ve adalette, yani kısaca her anlamda güvenilen özelliklere sahip Allah tarafından seçilmiş özel kişiliklerdir. Buradan anlaşılacağı üzere din, insanlara yaklaşırken onların hem aklına hem kalbine hem de iradesine yönelirken diğer yandan da onlara karşılıklı güveni telkin etmektedir (Yavuz, 2013, s. 200-202; Sarıçam, 2006, s. 212).

İslâm dininde, Kur'an'dan sonra en büyük referans kaynağı olan Hz. Muhammed'in de öncelikle inancın yönlendirdiği tutumlara, davranışlara daha sonra ise dindar bireylerin kişiliğini oluşturan vasıfların başında güvenilir bir mü'min olma özelliğine önem verdiği görülmektedir. Kur'an-ı Kerim ahlâkı ile hareket eden Peygamber Efendimiz'de imân ile güven arasında ki kuvvetli ilişkiye vurguda bulunmuştur. Dindar bir Müslümanın kişilik özelliklerinden birinde güvenilirlik olduğunu ifade etmiştir. Güven duygusu, inananlar arasında oluşabilecek en güçlü birleştirici etken olduğundan, mü'minlerin oluşturduğu sosyal yapıyı bünyeye benzetmiştir (Buhâri, Salât:88; Edeb:36). Çünkü ancak birbirlerine güven duyan bireyler, tıpkı vücudun ahengi gibi toplumsal yapının da uyumla bir araya gelebilmesini sağlayabilirler. Bu nedenle Hz. Peygamber güveni, Allah'a gönülden teslim olmuş inanan bir bireyde zarurî olarak bulunması gereken vasıflar arasında saymıştır (Sarıçam, 2006, s. 211).

İnanan ile arasında güven esasına dayalı bir ilişki kuran din gerek öğretileri ve gerekse peygamberleri vasıtasıyla güven duygusunun önemini göstermektedir. Hem kendini güvende hissetmesini sağlayan hem güvenmenin yollarını açan hem de güvenilir olmanın önemini hissettiren dine bağlı bireyde bağlanma ve inanma noktasında çok daha fazla teslimiyetçi olabilmektedir. Bu anlamda bireyin dindarlığı, bütün duygulara temel oluşturan güven duygusunu da etkileyebilmektedir.

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI VE TAHLİLİ

Çalışmamızın bu bölümünde araştırmanın amaçlarına uygun olarak uygulanan istatistiksel analizlere yer verilmiştir. İlk olarak araştırmanın katılımcılarının demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeler verilmiştir. İkinci olarak katılımcıların demografik özelliklerine göre ölçeklerden aldıkları ortalama puanların karşılaştırıldığı Mann Whitney U testi ve Kruskal Wallis H testi bulguları verilmiştir. Üçüncü olarak ölçeklerden alınan puanlar arasındaki ilişkilerin ele alındığı Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

3.1. Ankete Katılan Kişilerin Sosyo-Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular

Tablo 1’de katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin frekans dağılımları ve yüzdeleri verilmiştir.

Tablo 1
Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans Dağılımları ve Yüzdeleri

			Kadın	Erkek	Toplam
Yaş	20-30 yaş	n	94	76	170
		%	67.1	54.3	60.7
	31-40 yaş	n	46	64	110
		%	32.9	45.7	39.3
Medeni Durum	Evli	n	71	70	141
		%	50.7	50.0	50.4
	Bekar	n	69	70	139
		%	49.3	50.0	49.6
Eğitim Durumu	Lise ve altı	n	39	44	83
		%	27.9	31.4	29.6
	Üniversite ve üstü	n	101	96	197
		%	72.1	68.6	70.4
Meslek	Öğrenci	n	18	22	40
		%	12.9	15.7	14.3
	Memur	n	36	30	66
		%	25.7	21.4	23.6
	Serbest Meslek	n	18	23	41
		%	12.9	16.4	14.6
	Esnaf	n	12	42	54
		%	8.6	30.0	19.3
	Ev Hanımı	n	33	0	33
		%	23.6	0.0	11.8
İşçi	n	23	23	46	
	%	16.4	16.4	16.4	
Yaşamının çoğunun geçtiği yer	Köy	n	10	11	21
		%	7.1	7.9	7.5
	İlçe	n	11	5	16
		%	7.9	3.6	5.7
Şehir	n	110	108	218	
	%	78.6	77.1	77.9	
Büyükşehir	n	9	16	25	
	%	6.4	11.4	8.9	
Toplam	n	140	140	280	
	%	100.0	100.0	100.0	

Katılımcıların %60,7’si 20-30, %39,3’ü 31-40 yaşlarında, %50,4’ü evli, %49,6’sı bekârdır. Katılımcıların %29,6’sı lise ve altı eğitim düzeyindeyken, %70,4’ü üniversite ve üstü düzeyde eğitime sahiptir. Katılımcıların %14,3’ü öğrenci, %23,6’sı memur, %14,6’sı serbest meslek, %19,3’ü esnaf, %11,8’i ev hanımı, %16,4’ü işçi olduklarını

bildirmişlerdir. Katılımcıların %7,5'i yaşamının büyük çoğunluğunu köyde, %5,7'si ilçede, %77,9'u şehirde ve %8,9'u büyük şehirde geçirdiklerini bildirmişlerdir.

3.2. Yetişkinlerin Demografik Özellikleri Bakımından Dini Yönelim ve İlişkilerde Güven Düzeyleri

Tablo 2'de yetişkinlerin cinsiyetlerine göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar ve Mann Whitney U testi bulguları verilmiştir.

Tablo 2
Yetişkinlerin Cinsiyetlerine Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları

	Cinsiyet	N	ORT	SS	U	z	p
DYÖ-Toplam	Kadın	140	60.86	6.988	8648.00	-	.088
	Erkek	140	59.13	8.052		1.704	
DYÖ-Düşünce	Kadın	140	28.59	3.363	8773.50	-	.125
	Erkek	140	27.80	3.933		1.535	
DYÖ-Davranış	Kadın	140	17.75	3.025	8582.50	-	.071
	Erkek	140	16.97	3.493		1.806	
DYÖ-Duygu	Kadın	140	14.52	1.902	9319.50	-	.460
	Erkek	140	14.36	2.029		1.806	
İGÖ-Toplam	Kadın	140	43.40	5.322	9492.00	-	.648
	Erkek	140	42.94	5.813		1.806	
İGÖ-Güven	Kadın	140	20.76	3.275	9734.50	-	.922
	Erkek	140	20.62	3.788		1.806	
İGÖ-Güvenirlilik	Kadın	140	22.64	2.867	8932.50	-	.190
	Erkek	140	22.32	2.710		1.311	

*p<.05

Yetişkinlerin cinsiyetlerine göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Düşünce, Davranış ve Duygu alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Elde edilen bulgulara göre “*Cinsiyete göre bireylerin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Literatürü incelediğimizde Türkiye’de yapılmış olan çalışmalarda birbirinden farklı sonuçlar çıktığı görülmüştür. Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulguyu destekleyen, dindarlık düzeyini etkilemede cinsiyetin anlamlı bir fark ortaya çıkarmadığı tespit edilen

çalışmalar olmakla birlikte (Özbydar, 1970, s. 59; Yapıcı, 2007); kadınların erkeklere göre daha az dindar olduğu saptanan çalışmalara da rastlanmıştır (Uysal, 2006a, s. 145; Kula, 2001, s. 151; Onay, 2004b, s. 172).

Anketi uyguladığımız örneklemin küçük ve gelenek göreneklere bağlı bir şehirden seçilmiş kişiler olması dindarlık düzeyinde cinsiyetin anlamlı bir fark oluşturmamasına etki etmiş olabilir. Aynı zamanda kadın ve erkeklerin dînî kurumlara ve bilgilere ulaşabilmesinde ki fırsat eşitliği de bu sonuca zemin hazırlamış görünmektedir.

Yetişkinlerin cinsiyetlerine göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Güven ve Güvenirlik alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanların cinsiyete göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p < .05$).

Araştırmamızdan elde edilen bulguya göre “*Cinsiyete göre bireylerin kişilerarası güven duygusu düzeyi arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Tablo 3'te yetişkinlerin yaş gruplarına göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar ve Mann Whitney U testi bulguları verilmiştir.

Tablo 3
Yetişkinlerin Yaş Gruplarına Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları

	Yaş Grubu	N	ORT	SS	U	z	p
DYÖ-Toplam	20-30 yaş	170	59.62	7.726	8600.50	-	.256
	31-40 yaş	110	60.56	7.333			
DYÖ-Düşünce	20-30 yaş	170	28.08	3.930	9335.00	-.023	.982
	31-40 yaş	110	28.36	3.247			
DYÖ-Davranış	20-30 yaş	170	17.23	3.157	8820.50	-.804	.421
	31-40 yaş	110	17.56	3.479			
DYÖ-Duygu	20-30 yaş	170	14.31	2.036	8246.50	-	.082
	31-40 yaş	110	14.64	1.841			
İGÖ-Toplam	20-30 yaş	170	43.12	5.715	9297.00	-.080	.936
	31-40 yaş	110	43.25	5.357			
İGÖ-Güven	20-30 yaş	170	20.66	3.573	9260.50	-.136	.892
	31-40 yaş	110	20.74	3.492			
İGÖ-Güvenirlilik	20-30 yaş	170	22.46	2.921	9147.50	-.313	.754
	31-40 yaş	110	22.51	2.583			

*p<.05

Tablo 3'de görüldüğü üzere, yetişkinlerin yaş gruplarına göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Düşünce, Davranış ve Duygu alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların yaş gruplarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Yetişkinlerin yaş gruplarına göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Güven ve

Güvenirlik alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların yaş gruplarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p<.05$).

Tablo 4’te yetişkinlerin medeni durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar ve Mann Whitney U testi bulguları verilmiştir.

Tablo 4
Yetişkinlerin Medeni Durumlarına Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları

	Medeni Durum	N	ORT	SS	U	z	p
DYÖ-Toplam	Evli	141	61.25	6.506	7939.00	-	.006*
	Bekar	139	58.72	8.355		2.751	
DYÖ-Düşünce	Evli	141	28.57	3.031	9116.00	-	.307
	Bekar	139	27.81	4.203		1.022	
DYÖ-Davranış	Evli	141	17.89	3.218	8059.50	-	.010*
	Bekar	139	16.82	3.275		2.581	
DYÖ-Duygu	Evli	141	14.78	1.586	8080.00	-	.008*
	Bekar	139	14.09	2.239		2.647	
İGÖ-Toplam	Evli	141	43.30	5.717	9404.50	-.585	.559
	Bekar	139	43.04	5.430			
İGÖ-Güven	Evli	141	20.87	3.616	9046.50	-	.263
	Bekar	139	20.52	3.456		1.119	
İGÖ-Güvenirlik	Evli	141	22.44	2.799	9629.50	-.257	.797
	Bekar	139	22.52	2.788			

* $p<.05$

Yetişkinlerin medeni durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamaları arasında anlamlı fark bulunmuştur [$U=7939.00$; $z=-2.751$; $p=.006$]. Evlilerin dini yönelim ortalamaları (ort=61.25) bekarların ortalamalarından (ort=58.72) anlamlı şekilde yüksektir ($p<.05$).

Yetişkinlerin medeni durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeği Davranış alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur [$U=8059.50$; $z=-2.581$; $p=.010$]. Evlilerin dini davranış yönelimi ortalamaları (ort=17.89) bekarların ortalamalarından (ort=16.82) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Yetişkinlerin medeni durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeği Duygu alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur [$U=8080.00$; $z=-2.647$; $p=.008$]. Evlilerin dini duygu yönelimi ortalamaları (ort=14.78) bekarların ortalamalarından (ort=14.09) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur.

Yetişkinlerin medeni durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeği Düşünce alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır.

Elde edilen bulgulara göre, “*Medeni duruma göre bireylerin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı fark vardır.*” hipotezimiz doğrulanmaktadır. Evli olan bireylerin dindarlık düzeylerinin, bekar olanlara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Medeni duruma göre dini yönelim ölçeğinin Davranış ve Duygu alt boyutları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Buna göre evli olan bireylerin dini davranış ve dini duygu düzeylerinin bekarlara göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte dini düşünce alt boyutunda evli olan bireyler ile bekâr olan bireyler arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Türkiye’de yapılan bazı araştırma sonuçları da bizim bulgularımızı desteklemektedir. (Uysal, 2006a, s. 147; Karaca, 1997, s. 348; Yıldız, 2006, s. 175) tarafından yapılmış alan araştırmalarında da evli katılımcıların genel dindarlık düzeyleri ile bekâr katılımcıların dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir. Buna göre evli bireylerin dindarlık düzeyleri bekâr bireylerin dindarlık düzeyinden yüksek çıkmıştır.

Evli olan bireylerin dindarlık düzeylerinin daha yüksek çıkmış olmasının pek çok nedeni olabilir. Bireylerin çocuklarını iyi yetiştirmek istemesi ve onlara güzel örnek olabilmek kaygısı dînî yönelimlerini etkilemiş görünmektedir (Karaca, 1997, s. 348). Bununla birlikte evlilik, kişilere daha düzenli hayat standardı sunduğu için bireylerin içinde bulunan inancı ortaya çıkararak dînî pratiklerin uygulanmasını da kolaylaştırmış olabilir.

Yetişkinlerin medeni durumlarına göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Güven ve Güvenirlilik alt ölçeklerinden aldıkları ortalama puanların medeni durumlarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir ($p < .05$).

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre “*Medeni duruma göre bireylerin kişilerarası güven duygusu arasında anlamlı bir fark vardır.*” hipotezimiz doğrulanmamıştır.

Tablo 5’te yetişkinlerin eğitim durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar ve Mann Whitney U testi bulguları verilmiştir.

Tablo 5
Yetişkinlerin Eğitim Durumlarına Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Mann Whitney U Testi Bulguları

	Eğitim Durumu	N	ORT	SS	U	z	p
DYÖ-Toplam	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	60.30 59.86	7.827 7.482	7772.00	-0.653	.5 14
DYÖ-Düşünce	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	27.93 28.30	3.702 3.666	7651.00	-0.859	.3 91
DYÖ-Davranış	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	17.82 17.17	3.379 3.234	7252.00	-1.500	.1 34
DYÖ-Duygu	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	14.55 14.39	2.073 1.920	7514.50	-1.114	.2 65
İGÖ-Toplam	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	42.59 43.42	5.766 5.479	7481.50	-1.125	.2 61
İGÖ-Güven	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	20.11 20.94	3.551 3.509	7034.00	-1.857	.0 63
İGÖ-Güvenirlilik	Lise ve altı Üniversite ve üstü	83 197	22.48 22.48	3.054 2.678	7750.50	-0.703	.4 82

*p<.05

Yetişkinlerin eğitim durumlarına göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Düşünce, Davranış ve Duygu alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların eğitim durumlarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Yetişkinlerin eğitim durumlarına göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Güven ve Güvenirlilik alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların eğitim durumlarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Tablo 6’da yetişkinlerin mesleklerine göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar, Kruskal Wallis Testi ve Mann Whitney U testi bulguları verilmiştir.

Tablo 6
Yetişkinlerin Mesleklerine Göre Dini Yönelim Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar, Kruskal Wallis Testi ve Mann Whitney U Testi Bulguları

		N	ORT	SS	χ^2	p	z
DYÖ- Toplam	Öğrenci	40	58.30	8.603	8.189	.146	
	Memur	66	59.24	9.542			
	Serbest Meslek	41	60.39	6.935			
	Esnaf	54	60.56	5.907			
	Ev Hanımı	33	62.88	5.413			
	İşçi	46	59.46	6.716			
DYÖ- Düşünce	Öğrenci	40	27.73	4.535	2.249	.814	
	Memur	66	27.86	4.300			
	Serbest Meslek	41	28.27	3.202			
	Esnaf	54	28.54	3.190			
	Ev Hanımı	33	28.94	2.936			
	İşçi	46	28.07	3.316			
DYÖ- Davranış	Öğrenci	40	16.63	3.119	9.001	.109	
	Memur	66	17.27	4.002			
	Serbest Meslek	41	17.46	3.075			
	Esnaf	54	17.33	2.868			
	Ev Hanımı	33	18.79	2.736			
	İşçi	46	17.04	3.134			
DYÖ- Duygu	Öğrenci	40	13.95	2.287	11.959	.035	Ev Hanımı>Öğrenci z=-3.010; p=.003
	Memur	66	14.11	2.419			
	Serbest Meslek	41	14.66	1.682			
	Esnaf	54	14.69	1.658			
	Ev Hanımı	33	15.15	1.523			
	İşçi	46	14.35	1.636			

*p<.05

Yetişkinlerin mesleklerine göre Dini Yönelim Ölçeği Duygu alt boyutundan aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmuştur [$\chi^2_{(5)}=11.959$; p=.035]. Farkın kaynağının tespit edilmesi amacıyla yürütülen Mann Whitney U testi sonucunda, ev hanımlarının dini duygu ortalamaları (ort=15.15) öğrencilerin ortalamalarından

(ort=13.95) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ($z=-3.010$; $p=.003$). Ev hanımlarının dini duygu ortalamaları (ort=15.15) memurların ortalamalarından (ort=14.11) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ($z=-2.571$; $p=.010$). Ev hanımlarının dini duygu ortalamaları (ort=15.15) işçilerin ortalamalarından (ort=14.35) anlamlı şekilde yüksek bulunmuştur ($z=-2.538$; $p=.011$). Diğer ortalamalar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Yetişkinlerin mesleklerine göre Dini Yönelim Ölçeğinin diğer alt boyutlarından aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($p<.05$).

Elde edilen bulgulara göre, “*Mesleklere göre bireylerin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı fark vardır.*” hipotezimiz doğrulanmaktadır. Ev hanımlarının dînî duygu ortalamaları öğrencilerin, memurların ve işçilerin ortalamalarından anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır. Dînî Yönelim Ölçeğinin Düşünce ve Davranış alt boyutlarında ise meslekler arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir.

Konuyla alakalı yapılmış bazı çalışmalar da meslekî farklılıkların dindarlık düzeyinde etkili olduğunu ortaya koymuştur. Türker tarafından yapılmış bir araştırmaya göre sağlık personellerinin dindarlık düzeyleri en düşük, işçilerin dindarlık düzeyleri ise en yüksek çıkmıştır. Yani işçilerin diğer meslek gruplarına göre dindarlık düzeylerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Türker, 2018, s. 63-64). Koç’un çalışmasında ise din görevlilerinin iç güdümlü dindarlık modeline sahip olma eğilimlerinin, başta avukatlar ve doktorlar olmak üzere öğretmenler ve serbest meslek sahiplerinden daha yüksek olduğu tespit edilmiştir (Koç, 2008, s. 133). Bununla birlikte (Aydın, 1995, s. 166; Aydemir, 2008, s. 50)’in yapmış olduğu çalışmalarda ise meslekî gruplar arasında dindarlık düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Tablo 7’de yetişkinlerin mesleklerine göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar ve Kruskal Wallis testi bulguları verilmiştir.

Tablo 7
Yetişkinlerin Mesleklerine Göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar ve Kruskal Wallis Testi Bulguları

		N	ORT	SS	χ^2	p
İGÖ- Toplam	Öğrenci	40	42.60	5.448	5.160	.397
	Memur	66	42.62	6.368		
	Serbest Meslek	41	44.51	4.760		
	Esnaf	54	43.89	5.226		
	Ev Hanımı	33	43.64	4.212		
	İşçi	46	42.09	6.218		
İGÖ- Güven	Öğrenci	40	20.43	3.615	5.849	.321
	Memur	66	20.55	3.954		
	Serbest Meslek	41	21.51	3.115		
	Esnaf	54	21.00	3.555		
	Ev Hanımı	33	20.91	2.626		
	İşçi	46	19.89	3.695		
İGÖ- Güvenirlik	Öğrenci	40	22.18	2.531	5.836	.323
	Memur	66	22.08	2.999		
	Serbest Meslek	41	23.00	2.540		
	Esnaf	54	22.89	2.560		
	Ev Hanımı	33	22.73	2.362		
	İşçi	46	22.20	3.371		

*p<.05

Yetişkinlerin mesleklerine göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Güven ve Güvenirlik alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların meslekî durumlarına göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Tablo 8’de yetişkinlerin yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar, Kruskal Wallis testi bulguları verilmiştir.

Tablo 8
Yetişkinlerin Yaşamlarının Çoğunun Geçtiği Yere Göre Dini Yönelim Ölçeğinden ve Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar, Kruskal Wallis Testi Bulguları

		N	ORT	SS	χ^2	p
DYÖ-Toplam	Köy	21	61.62	4.444	6.525	.089
	İlçe	16	58.88	6.742		
	Şehir	218	60.44	7.053		
	Büyükşehir	25	55.40	12.055		
DYÖ-Düşünce	Köy	21	28.95	2.269	3.752	.290
	İlçe	16	27.50	2.781		
	Şehir	218	28.34	3.467		
	Büyükşehir	25	26.72	5.983		
DYÖ-Davranış	Köy	21	17.86	2.535	6.904	.075
	İlçe	16	17.25	3.276		
	Şehir	218	17.55	3.181		
	Büyükşehir	25	15.40	4.163		
DYÖ-Duygu	Köy	21	14.81	1.692	7.267	.064
	İlçe	16	14.13	1.708		
	Şehir	218	14.56	1.829		
	Büyükşehir	25	13.28	2.951		

*p<.05

Yetişkinlerin yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Düşünce, Davranış ve Duygu alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Tablo 9’da yetişkinlerin yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar, standart sapmalar, Kruskal Wallis testi bulguları verilmiştir.

Tablo 9
Yetişkinlerin Yaşamlarının Çoğunun Geçtiği Yere Göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Ortalama Puanlar, Standart Sapmalar, Kruskal Wallis Testi Bulguları

		N	ORT	SS	χ^2	p
İGÖ-Toplam	Köy	21	42.14	5.062	5.323	.150
	İlçe	16	41.31	5.462		
	Şehir	218	43.44	5.718		
	Büyükşehir	25	42.88	4.558		
İGÖ-Güven	Köy	21	20.29	3.068	2.181	.536
	İlçe	16	19.75	3.606		
	Şehir	218	20.82	3.587		
	Büyükşehir	25	20.56	3.477		
İGÖ-Güvenirlilik	Köy	21	21.86	2.555	5.648	.130
	İlçe	16	21.56	3.098		
	Şehir	218	22.62	2.847		
	Büyükşehir	25	22.32	2.135		

*p<.05

Yetişkinlerin yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları ortalama puanlar arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Aynı şekilde ölçeğin alt boyutları olan Güven ve Güvenirlilik alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların yaşamlarının çoğunun geçtiği yere göre farklılaşmadığı tespit edilmiştir (p<.05).

Tablo 10’da yetişkinlerin yaşları ile Dini Yönelim Ölçeği ve alt boyutlarından aldıkları puanlar ile İlişkilerde Güven Ölçeği ve alt ölçeklerinden aldıkları puanlar arasındaki Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 10
Yetişkinlerin Yaşları ile Dini Yönelim Ölçeği ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

		Yaş
DYÖ-Toplam	r	.153*
	p	.010
DYÖ-Düşünce	r	.055
	p	.355
DYÖ-Davranış	r	.127*
	p	.033
DYÖ-Duygu	r	.188**
	p	.002
İGÖ-Toplam	r	.014
	p	.820
İGÖ-Güven	r	.018
	p	.762
İGÖ-Güvenirlilik	r	.007
	p	.909

*p<.05; **p<.01

Yetişkinlerin yaşları ile Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.153$; $p=.010$). Yetişkinlerin yaşları arttıkça dini yönelimleri artmaktadır.

Yetişkinlerin yaşları ile Dini Yönelim Ölçeği Davranış alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.127$; $p=.033$). Yetişkinlerin yaşları arttıkça dini davranışları artmaktadır.

Yetişkinlerin yaşları ile Dini Yönelim Ölçeği Duygu alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.188$; $p=.002$). Yetişkinlerin yaşları arttıkça dini duyguları artmaktadır. Yetişkinlerin yaşları ile Dini Yönelim Ölçeği Düşünce alt boyutundan aldıkları puanlar arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

Elde edilen bulgulara göre, “*Bireylerin yaşları ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.*” hipotezimiz doğrulanmaktadır. Buna göre kişilerin yaşları arttıkça dînî yönelim ölçeğinde bulunan Dînî Duygu ve Dînî Davranış alt boyutlarında artış olduğu

tespit edilmiştir. Dînî düşünce alt boyutunda ise herhangi bir farklılık tespit edilmemiştir. Yani bireylerin yaşları arttıkça dînî düşüncelerinde artış görünmemiştir.

Batı'da yapılan araştırmaların sonucu, yirmili yaşların başlarında dînî aktivite de azalma meydana geldiğini ancak 30-35 yaşlarından itibaren az da olsa dînî faaliyetlerde artış olduğunu göstermektedir (Argyle & Beit-Hallahmi, 1992, s. 316-318).

Uysal'da yetişkinlik döneminde din ile ilgili yerli ve yabancı kaynakları değerlendirdiği çalışmasında, yapılan araştırmalar neticesinde yaş ilerledikçe dînî inanç, duygu, düşünce ve davranışlarda bir yoğunlaşma olduğunu ifade etmektedir (Uysal, 2006b, s. 225). Aynı zamanda Özbaydar tarafından yürütülmüş olan din ve tanrı inançlarının gelişmesi üzerine yapılan bir çalışmada da kadınların erkeklere oranla, orta sosyal sınıfa mensup olanların da aşağı ve yukarı sosyal sınıfa mensup olanlara oranla daha dindar olduğu tespit edilmiştir (Özbaydar, 1970). Onay ise çalışmasında 18 yaşından 26 yaşına doğru ilerledikçe dindarlık düzeyinde azalma olduğunu ortaya koymuştur (Onay, 2004b, s. 172).

Literatürde bulgularımızı destekleyen bir başka çalışma ise Çelik tarafından yapılmıştır. Araştırmasında, “kendinizi dindarlık bakımından hangi gruba sokarsınız?” sorusuna verilen cevaplardan, dindarlık kategorisine girenlerde en yaygın yaş grubu 55-60 yaş aralığında ki kişiler çıkmıştır. 18-40 yaş arasındaki kişiler kendilerini orta derecede dindar olarak değerlendirmiştir. Erken yaş döneminde ki kişiler ise kendilerini daha çok dine karşı ilgili ya da az ilgili olarak tanımlamışlardır (Çelik, 2002, s. 231).

Yaşları 20-30 ve 31-40 şeklinde iki kategoride ele aldığımız araştırmamızda, yaş ilerledikçe bireylerin dindarlık düzeylerinde artış olduğu tespit edilmiştir. Yaşla birlikte dindarlık düzeyinin artmasında pek çok faktör etkili olabilir. 20'li yaşlar bireylerin hayata henüz yeni başladığı, eş seçme, iş bulma ve sosyal çevrenin genişlemesi gibi gerçekleştirmesi gereken pek çok meşguliyetinin olduğu yaşlardır. Dolayısıyla yoğun geçirilen bu yaşlarda bireyin dine karşı uzak kalmasına sebep olabilir. Bunun yanı sıra insan, yalnızca fiziksel olarak değil, zihinsel ve sosyal olarak da gelişim göstermektedir. Yaş ilerledikçe fikirleri değişmekte hem aile hem de sosyal sorumluluğu arttıkça manevi anlamda dine yönelim de artış gösterebilmektedir.

Yetişkinlerin yaşları ile İlişkilerde Güven Ölçeği ve alt boyutları olan Güven ve Güvenirlik puanları arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır.

3.3. Yetişkinlerin Dini Yönelimleri ve İlişkilerde Güven Düzeyleri Arasındaki İlişkiler

Tablo 11’de yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeğinden ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları puanlar arasındaki Spearman korelasyon analizi bulguları verilmiştir.

Tablo 11
Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği ve İlişkilerde Güven Ölçeğinden Aldıkları Puanlar Arasındaki Spearman Korelasyon Analizi Bulguları

		İGÖ-Toplam	İGÖ-Güven	İGÖ-Güvenirlik
DYÖ-Toplam	r	.257**	.184**	.287**
	p	.000	.002	.000
DYÖ-Düşünce	r	.238**	.167**	.261**
	p	.000	.005	.000
DYÖ-Davranış	r	.165**	.126*	.185**
	p	.006	.034	.002
DYÖ-Duygu	r	.263**	.183**	.302**
	p	.000	.002	.000

*p<.05; **p<.01

Tablo 11’de yer alan sonuçlara göre, katılımcıların Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları toplam puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.257$; $p=.000$). Buna göre, yetişkinlerin dini yönelimleri arttıkça ilişkilerde güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları toplam puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güven alt boyutunda aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.184$; $p=.002$). Yetişkinlerin dini yönelimleri arttıkça güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeğinden aldıkları toplam puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güvenirlik alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.287$; $p=.000$). Yetişkinlerin dini yönelimleri arttıkça güvenirlik düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Düşünce alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.238$; $p=.000$). Yetişkinlerin dini düşünceleri arttıkça ilişkilerde güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Düşünce alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güven alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.167$; $p=.005$). Yetişkinlerin dini düşünceleri arttıkça güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Düşünce alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güvenirlik alt ölçeğinden aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.261$; $p=.000$). Yetişkinlerin dini düşünceleri arttıkça güvenirlik düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Davranış alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.165$; $p=.006$). Yetişkinlerin dini davranışları arttıkça ilişkilerde güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Davranış alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güven alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.126$; $p=.034$). Yetişkinlerin dini davranışları arttıkça güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Davranış alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güvenirlik alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.185$; $p=.002$). Yetişkinlerin dini davranışları arttıkça güvenirlik düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Duygu alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeğinden aldıkları toplam puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.263$; $p=.000$). Yetişkinlerin dini duyguları arttıkça ilişkilerde güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Duygu alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güven alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.183$; $p=.002$). Yetişkinlerin dini duyguları arttıkça güven düzeyleri artmaktadır.

Yetişkinlerin Dini Yönelim Ölçeği Duygu alt boyutundan aldıkları puanlarla İlişkilerde Güven Ölçeği Güvenirlik alt boyutundan aldıkları puanlar arasında pozitif yönde anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=.302$; $p=.000$). Yetişkinlerin dini duyguları arttıkça güvenirlik düzeyleri artmaktadır.

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara göre, *“Yetişkinlik döneminde dindarlık ile kişilerarası güven duygusu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Dindarlık arttıkça kişilerarası güven duygusu da artmaktadır.”* şeklinde ki temel hipotezimiz doğrulanmaktadır.

Literatürde, konumuz ile ilgili yapılmış çalışmalarda elde ettiğimiz bulguları destekler mahiyettedir. 2014 yılında Celalettin Vatandaş ve arkadaşları tarafından yapılan “Türkiye’de Gençliğin Güven Bunalımı” adlı araştırma kapsamında 15-28 yaş arası gençlerin dini değerlerinin, onların genel psikolojisi ve insanlara duydukları güven arasında az da olsa anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Araştırmada, dindarlık düzeyi zayıfladıkça gençlerin başkalarına duydukları güvensizlik oranı düzgün bir şekilde artış göstermiştir. Aynı şekilde beş vakit namaz kılma düzeyi zayıfladıkça gençlerin insanlara karşı güvensizlik oranında artış tespit edilmiştir (Vatandaş, Can, Yıldırım , & Mahitapoğlu, 2014, s. 98).

Batı’da da güven duygusunun önemini gösteren ve çalışmamızın mahiyeti açısından dikkate alınması gereken bazı çalışmalar yapılmıştır. Örneğin; Rogers tarafından yürütülmüş bir araştırmada kişilerarası güven duygusu gelişmiş bireylerin, hayatlarında mutsuz olma ve çatışma yaşama ihtimallerinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Kurt, Sayıl, & Kındap Tepe, 2013, s. 106).

Özdikmeli-Demir, Sayıl ve Kumru’nun yapmış olduğu başka bir çalışmada da ergenlik dönemindeki gencin anne babasına duyduğu güven ile akademik başarısı arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde kişilerarası güven duygusu

yüksek olan çocuklarda ve ergenlerde psikolojik uyum ve akran ilişkileri, sosyal sorumluluk ve ahlâkî davranışları arasında olumlu yönde ilişki olduğu görülmüştür. Kişilerarası güven duygusu düşük olan çocuklarda ise depresyon ve intihar riskinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. (Kurt D. , 2010, s. 98).

Kişilerarası güven toplumsal yaşamın temelini oluşturan bir olgudur. Çünkü hayatını tek başına idâme ettirmekte zorlanan birey doğası gereği başkalarına ihtiyaç duyar. Bu doğrultuda insanlarla etkileşim içerisine giren bireyin en önemli ihtiyacı öncelikle karşısındakine güvenmektir. Zira güven duygusu, insanları birbirlerine bağlayan birincil duygulardandır. Kendini güvende hisseden birey, sosyal ilişkilerinde de olumlu bir tutum geliştirebilir. Bu anlamda dinde insanların kendini güvende hissetmesini sağlaması bakımından geliştirici öğretiler içerir. Hem başkalarına güvenme hem de güvenilir bir Müslüman olma hususunun ekseriyetle üzerinde durulduğu din, güven bağlamında sağlıklı toplumsal ilişkileri sağlayıcı bir nitelik taşır. Araştırmamızdan elde ettiğimiz bulguda bu yorumumuzu doğrular niteliktedir.

SONUÇ

Yetişkinlik döneminde kişilerarası güven ve dindarlık ilişkisinin incelendiği bu araştırmada, ilk olarak yaş, cinsiyet, medenî durum, eğitim durumu, yaşamın büyük çoğunluğunun geçirildiği yer ve meslek gibi çeşitli sosyo-demografik değişkenler ile kişilerarası güven ve dindarlık arasında ki ilişkiler, daha sonra ise kişilerarası güven ve dindarlık olgusu arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmadan elde edilen verilere göre, sosyo-demografik değişkenler ile kişilerarası güven ve dindarlık arasında ki ilişkilerde kullanılan ölçekten alınan toplam puanlar ve ölçeğin alt boyutundan alınan puanlar arasında farklı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Öte yandan araştırmamızın temel hipotezini oluşturan kişilerarası güven ve dindarlık arasında ise pozitif yönde anlamlı bir ilişki saptanmıştır.

Yetişkin bireylerde cinsiyete göre dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Aynı zamanda cinsiyete göre kişilerarası güven duygusu arasında da anlamlı bir fark ortaya çıkmamıştır. Katılımcıların Osmaniye gibi küçük, aynı zamanda kültürünü koruyabilen yapıya sahip ve komşuculuk kavramının önemsendiği bir şehirde yaşıyor olmaları kişilerarası güven duygusunda cinsiyet açısından farklılık çıkmamasına etki etmiş olabilir.

Daha önce yapılmış pek çok bilimsel çalışmada ortaya konduğu gibi bizim çalışmada da 20-30, 31-40 olmak üzere iki kategoride ele aldığımız yaş grubuna göre, yetişkin bireylerin dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Yaş ilerledikçe dînî yönelim ölçeğinin alt boyutları olan dînî duygu ve dînî davranış alt boyutlarında artış olduğu tespit edilmiştir. Dînî düşünce alt boyutunda ise herhangi bir farklılık bulunmamıştır. Buna göre 20 yaşından 40 yaşına doğru ilerledikçe bireylerin dindarlık düzeylerinde artış olduğu görülmüştür. Yirmili yaşların, kişinin hayata yeni atıldığı ve sosyal sorumluluklarının olduğu en dolu geçen yıllar olması ve bireyin otuzlu yaşlarından itibaren daha düzenli ve istikrarlı bir hayata geçmesi, yetişkinlerin dindarlık düzeyinin de giderek yükselmesini etkilemiş olabilir.

Diğer yandan katılımcıların yaş gruplarına göre kişilerarası güven duygusunda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Bu duruma yaş grupları arasında açık bir farkın olmaması etken olmuş olabilir.

Medenî durum ile dindarlık düzeyi arasında yapılan analiz sonucuna göre, evli bireylerin dindarlık düzeyi bekârların dindarlık düzeyinden yüksek çıkmıştır. Medenî duruma göre dînî yönelim ölçeğinin duygu ve davranış alt boyutları arasında anlamlı fark bulunurken, düşünce alt boyutu arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Evlilik, kişilere daha düzenli hayat standardı sunduğu için bireylerin içinde bulunan inancı ortaya çıkararak dînî pratiklerin uygulanmasını da kolaylaştırmış olabilir. Bununla birlikte evlilik kurumunun sağlıklı bir şekilde devamını sağlamak için ve iyi çocuk yetiştirebilmek için bireylerin dine daha fazla yöneldiği de düşünülebilir.

Katılımcıların medenî durumu ile kişilerarası güven düzeyi arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır. Bireylerin evli yahut bekâr olmalarının kişilerarası güven duygusunda önemli bir etkiye sahip olmadığı görülmüştür. Günümüzde evlilik yaşının ileriye kayması, bekâr bireylerin sosyal hayata adım atarak başkalarıyla uzun süreli iletişimde bulunması ve erken yaşlardan itibaren iş sorumluluğu yüklenmesi gibi sebepler kişilerarası güven duygusunda evli ve bekâr kişiler arasında fark bulunmamasına neden olabilir.

Araştırmadan elde edilen bir diğer bulguya göre, yetişkinlerin eğitim durumu ve dindarlık düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Lise ve altı eğitim seviyesine sahip bireylerle üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip kişilerin dindarlık düzeyleri birbirinden farklı çıkmamıştır. Bu duruma pek çok farklı açıdan yaklaşılabilir. Bireylerin dînî anlamda bilgiye ulaşma yöntemleri birbirinden farklılık göstermekle birlikte çağımızda medya organlarının işlevselliği gibi nedenlerle her yaş grubu ve her eğitim düzeyindeki insanların dînî bilgiye ulaşma imkânı vardır. Üniversite ve üstü eğitim seviyesine sahip olan insanlar okuyarak ve öğrendiklerini uygulayarak dindarlık düzeylerini yükseltebilecekleri gibi eğitim seviyesi daha düşük bireyler ise sohbet yoluyla bilgi ve birikimlerini arttırarak ya da televizyon ve sosyal medya gibi yayın organlarını kullanarak dînî yönelimini şekillendirebilir. Dînî bilgiye ulaşmanın yollarının çokluğu sebebiyle eğitim durumu ve dindarlık arasında bir ilişki olmadığı düşünülebilir.

Diğer yandan bireylerin eğitim durumu ile kişilerarası güven arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Katılımcıların yaşamış olduğu Osmaniye şehrinin nüfus bakımından küçük bir yer olması, insanların genellikle birbirlerini tanımaları eğitim düzeyinin kişilerarası güven noktasında etkili olmamasına neden sayılabilir.

Meslek grubuna göre bireylerin dindarlık düzeyleri incelendiğinde ev hanımlarının dîni duygu puanının sırasıyla öğrenci, memur ve işçilerden daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Dîni davranış ve dîni düşünce alt boyutunda ise anlamlı bir fark bulunmamıştır. Bu sonucun çıkmasında, ev hanımlarının dışarı ile bağlantılarının daha az düzeyde olmasından kaynaklı kendilerine ayıracakları zamanın diğerlerine göre daha fazla olması ve dîni anlamda meşguliyet imkânı bulmalarının etkisi olabilir. Meslek grubuna göre kişilerarası güven düzeyi arasında ise anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Yaşamının büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre bireylerin dindarlık düzeyi arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır. Araştırmamıza katılan yetişkinlerin büyük çoğunluğu yaşamını şehirde sürdürmektedir. Ancak günümüzde köy, ilçe, şehir ve büyük şehir arasında hem haberleşme ağı hem de sosyo-kültürel anlamda büyük değişiklikler olmadığı dolayısıyla fırsat eşitliğinden kaynaklı bir farklılığa rastlanmamış olduğu söylenebilir.

Yaşamının büyük çoğunluğunun geçtiği yere göre bireylerin kişilerarası güven düzeyleri arasında anlamlı bir fark tespit edilmemiştir. Küçük yerlerde yaşayan insanların birbirlerini tanıma oranlarının yüksek olması ve samimi ortamın daha fazla olması insanların birbirlerine karşı güven düzeylerinin daha yüksek olabileceğini düşündürebilir. Ancak Osmaniye şehri de sosyo-kültürel yapısını korumuş bir şehir olması nedeniyle kısa sürede olsa burada yaşayan insanların diğer küçük yerlerde yaşayan insanlardan kişilerarası güven düzeyinde farklılık oluşturmayacağı öngörülebilir.

Araştırmamızda, yetişkinlik dönemi kişilerarası güven ve dindarlık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bireylerin dindarlık düzeyi arttıkça kişilerarası güven düzeyi de artış göstermiştir. Çocukluktan itibaren temeli atılan güven duygusu, yetişkinlik döneminde de sosyal yaşamda en çok ihtiyaç hissedilen duygulardan birisidir. Büyüdükçe daha fazla toplumun bir parçası hâline gelen birey, sürekli başkalarıyla etkileşim ve iletişim hâlinindedir. Sağlıklı toplumsal ilişkilerde ise en büyük referans kişilerarası güven duygusudur. Çünkü kendini güvende hissedilen ve güvenen, aynı zamanda güvenilir olan kişi, çok daha üretken olur. Bu sayede kişide hem ruhsal hem de sosyal anlamda rahatlama meydana gelir. İnananlara güvenme ve güvenilir olma açısından telkinlerde bulunan dinde, bireylerin bu duygusunun gelişmesine ve tatmin edilmesine yardımcı olan unsurlardan birisidir.

Sonuç olarak bu araştırma, kişilerarası güven ile dindarlık arasında ne gibi bir ilişki olduğu hakkında bize önemli veriler sağlamıştır. Fakat bütün çalışmalarda olduğu gibi bu çalışmada zaman ve şartlarla sınırlandırılmıştır. Bu nedenle her dâim geçerli sonuçlara ulaşmak mümkün değildir.

Çalışmamız, incelediğimiz gelişim dönemi açısından yol gösterici niteliktedir. Ancak Türk toplumunda çok farklı dîni görüşlere ve kültürlere sahip insanlar yaşamaktadır. Bu nedenle, bütün toplumu yansıtmaması bakımından araştırmacıların pek çok farklı yerlerde araştırma yapmaları genel bir kanaate varmak açısından faydalı olacaktır. Aynı zamanda güven duygusu hem bireysel hem de toplumsal etki ve sonuçları olan bir olgu olduğundan başka değişkenler üzerinde de araştırılması önemli görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Allport, G. W. (2004). *Birey ve Dini*. (B. Sambur, Çev.) Ankara: Elis Yayınları.
- Argyle, M., & Beit-Hallahmi, B. (1992). Yaş ve Din. (A. Kurt, Çev.) *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(4), 319-331.
- Armaner, N. (1980). *Din Psikolojisine Giriş*. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Arslantürk, Z. (2004). *Sosyal Bilimciler İçin Araştırma Metod ve Teknikleri*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Asunakutlu, T. (2002). Örgütsel Güvenin Oluşturulmasına İlişkin Unsurlar ve Bir Değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*(9).
- Asunakutlu, T. (2006). Çalışanlar ile Yöneticiler Arasında Güven Duygusunun Araştırılması: Turizm Sektöründe Bir Uygulama. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(4).
- Aydemir, R. E. (2008). *Dindarlık ve Mutluluk İlişkisi (İlk Yetişkinlik Dönemi)*. Samsun.
- Aydın, A. R. (1995). *Dinî İnkârın Psiko-Sosyal Nedenleri (Doktora Tezi)*. Samsun.
- Ayverdi, İ. (2005). *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyat.
- Baymur, F. B. (2015). *Genel Psikoloji*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- Clark, W. H. (1968). *The Psychology of Religion: An Introduction to Religious Experience and Behavior*. New York: The Mcmillan Company .
- Cook, J., & Wall, T. (1980). New Work Attitude Measures of Trust Organizational Commitment and Personal Need Non-Fulfilment. *Journal of Occupational Psychology*(53), 39-52.
- Cüceloğlu, D. (2016). *İnsan ve Davranışı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çelik, C. (2002). *Şehirleşme ve Din*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Dacey, J. S., & Travers, J. (2002). *Human Development Across The Lifespan*. New York: McGraw-Hill.
- Demircan, N., & Ceylan, A. (2003). Örgütsel Güven Kavramı: Nedenleri ve Sonuçları. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 10(2), 139-150.

- Demirci, İ. (2017). *Huzurlu ve Mutlu Yaşamın Değerler ve Karakter Güçleri Bağlamında Karma Bir Araştırmayla İncelenmesi*(Yayınlanmamış Doktora Tezi). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Erikson, E. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. (B. Üstün, & V. Şar, Çev.) Ankara: Sevinç Matbaası.
- Erikson, E. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. (B. Üstün, & V. Şar, Çev.) Ankara: Birey ve Toplum Yayıncılık.
- Erikson, E. (1987). The Human Life Cycle. S. Schlein (Dü.) içinde, *A Way of Looking at Things* (s. 595-610). New York: W. W. Norton and Company.
- Fowler, J. W. (2000). İman Bilincinin Evreleri. (A. Mehmedoğlu, Çev.) *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*(19), 85-104.
- Fowler, J. W., & Dell, M. L. (2016). Bebeklikten Yetişkinliğe İnanç Aşamaları: İnanç Gelişim Teorsinin Otuz Yılı Üzerine Düşünceler. (M. Ulu, Çev.) *Bilimname*, 30(1), 539-559.
- Fromm, E. (2006). *Psikanaliz ve Din*. (E. Eren, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine. Y. Aktaş, & M. Köktaş (Dü) içinde, *Din Sosyolojisi* (s. 252-274). Konya: Vadi Yayınları.
- Güneş, F. (1996). *Yetişkin Eğitimi (Halk Eğitimi)*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Gürses, İ., & Kılavuz, M. (211). Erikson'un Psiko-Sosyal Gelişim Dönemleri Teorisi Açısından Kuşaklararası Din Eğitimi ve İletişimin Önemi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 153-166.
- Holm, N. G. (2004). *Din Psikolojisine Giriş*. (A. Bahadır, Çev.) İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hökelekli, H. (1993). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008a). *Psikolojiye Giriş*. İstanbul: Düşünce Yayınları.
- Hökelekli, H. (2008b). *Din Psikolojisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013a). *Din Psikolojisine Giriş*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Hökelekli, H. (2013b). *Psikoloji, Din ve Eğitim Yönüyle İnsani Değerler*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Kahveci, G. (2012). Fiziksel Gelişim (Erken Erişkinlikten Geç Erişkinliğe Kadar). H. Bacanlı, & Ş. I. Terzi (Dü) içinde, *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi*. İstanbul: Açılım Kitap.
- Karaca, F. (1997). *Psikolojik Açıdan Ölüm ve Dînî İnanç İlişkisi (Yayımlanmamış Doktora Çalışması)*. Erzurum: Erzurum Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karaca, F. (2016). *Dînî Gelişim Psikolojisi*. Trabzon: Eser Ofset Matbaacılık.
- Karaçanta, H. (2012). Genç Yetişkinlik Döneminde Psikososyal ve Bilişsel Gelişim. H. Bacanlı, & Ş. Terzi (Dü) içinde, *Yetişkinlik ve Yaşlılık Gelişimi ve Psikolojisi* (s. 185-237). İstanbul: Açılımkitap .
- Karasar, N. (2009). *Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kayıklık, H. (2003). *Orta Yaş ve Yaşlılıkta Dinsel Eğilimler*. Adana: Baki Kitabevi.
- Koç, M. (2008). *Yetişkinlik Döneminde Dindarlık ile Benlik Kavramı Değişkenleri Arasındaki İlişki (Doktora Tezi)*. Bursa.
- Koç, M. (2018). Psikolojik ve Pedago-Sosyo-Teolojik Açıdan Güven: Din ve Değerler Psikolojisi Perspektifinden Analizler. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 17(33), 8.
- Köktaş, M. E. (1993). *Türkiye'de Dînî Hayat (İzmir Örneği)*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Köylü, M. (2014). *Yetişkinlik Dönemi Din Eğitimi*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Kula, N. (2001). *Kimlik ve DİN: Ergenler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Ayışığı Kitapları.
- Kurt, A. (2000). Sosyal Güven ve Din. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(9), 277-289.
- Kurt, A. (2009). Dindarlığı Etkileyen Faktörler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18(2), 1-26.
- Kurt, D. (2010). *Algılanan Psikolojik Kontrol ile Gencin Psiko-Sosyal İşlevselliği Arasındaki İlişkiler: Kişilerarası Güven İnancı ve Bağlanmanın Rolü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

- Kurt, D., Sayıl, M., & Kındap Tepe, Y. (2013). Ana Babanın Psikolojik Kontrolü ile Gencin Yalnızlığı Arasındaki İlişkide Kişilerarası Güven İnancı ve Bağlanmanın Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 28(71), 105-116.
- Kurt, İ. (2000). *Yetişkin Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Kurt, İ. (2014). *Yetişkin Psikolojisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kuş, E. (2012). *Nitel Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Lindzey, G., Thompson, F., & Spring, B. (1994). Gelişim Psikolojisi: Ergenlik ve Yetişkinlik. (F. Çok, Çev.) *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(2), 905-935.
- Maslow, A. (1970). *Motivation and Personality*. New York: Harper-Row Publishers.
- Maslow, A. (2018). *İnsan Olmanın Psikolojisi*. İstanbul: Kuraldışı Yayınları.
- Mehmedoğlu, A. U. (2004). *Kişilik ve Din*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Miller, P. H. (2008). *Gelişim Psikolojisi Kuramları*. (Z. Gültekin, Çev.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Onay, A. (2002). Dini Yönelim Ölçeği: Ölçek Geliştirmede Yöntem, Teorik Altyapı, Geçerlilik ve Güvenilirlik. *İslâmiyât Dergisi*, 5(4), 181-192.
- Onay, A. (2004a). *Dindarlık Etkileşim ve Değişim "Üniversite Öğrencileri Örnekleme"*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Onay, A. (2004b). *Dindarlık Etkileşim ve Değişim*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Onur, B. (2011). *Gelişim Psikolojisi- Yetişkinlik, Yaşlılık, Ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Özbaydar, B. (1970). *Din ve Tanrı İnancının Gelişmesi Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: Baha Matbaası.
- Pargament, K. I. (2005, Ocak-Haziran). Acı ve Tatlı: Dindarlığın Bedelleri ve Faydaları Üzerine Bir Değerlendirme. (A. U. Mehmedoğlu, Çev.) *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 279-313.
- Passer, M. W., & Smith, R. (2001). *Psychology Frontiers and Applications*. New York: McGraw-Hill.
- Peker, H. (2008). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.

- Peker, H. (2012). Kur'an'a Göre Dindarlığın Boyutları. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(2), 41-49.
- Plotnik, R. (2009). *Psikolojiye Giriş*. (T. Geniş, Çev.) İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Ralph W. Hood, J., Spilka, B., Hunsberger, B., & Gorsuch, R. (2004). Dînî Gelişim Kuramları. (M. D. Karacoşkun, Çev.) *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(4), 205-221.
- Richo, D. (2012). *Sevgi ve İçtenliğe Açılan Kapı: Güven Duygusu*. (E. M. Koç, Çev.) İstanbul: Kuraldışı Yayıncılık.
- Roof, W. C. (1979). Concept and Indicators of Religious Commitment: A Critical Review. R. Wuthnow (Dü.) içinde, *The Religious Dimension: New Directions in Quantitative Research* (s. 17-54). New York: Academic Press.
- Santrock, J. W. (2011). Genç Yetişkinlik Döneminde Fiziksel ve Bilişsel Gelişim. J. W. Santrock, & G. Yüksel (Dü.) içinde, *Yaşam Boyu Gelişim: Gelişim Psikolojisi* (B. Palut, Çev., s. 419). Nobel Yayınları.
- Sarıçam, İ. (2006). Değerlerin Hayata Geçirilmesinde Hz. Peygamber: Güven Örneği. *İslâmın Güncel Sunumu* (s. 205-216). Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Sert, H. E. (2008). Kur'ân-ı Kerîm Işığında Güven Duygusunun Kaynağı Olarak Müslümanlık Bilinci. *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13(2), 197-225.
- Stark, R., & Glock, C. (1974). *American Piety: the Nature of Religious Commitment*. Berkeley: University of California Press.
- Tekin, M. (2006). Dindarlık Bağlamında Almel-i Sâlih Kavramına Sosyolojik Bir Yaklaşım. H. Hökelekli (Dü.) içinde, *Dindarlık Olgusu (Sempozyum Tebliğ ve Müzakereleri)* (s. 49-63). Bursa: KURAV Yayınları.
- Turan, Y. (2017). *Kişilik ve Dindarlık*. İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Türker, N. Y. (2018). *Yetişkinlerde Dindarlık ve Psikolojik Sağlamlık İlişkisi Üzerine Bir Araştırma (Yüksek Lisans Tezi)*. Bursa .
- Uysal, V. (2006a). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*. İstanbul: Dem Yayınları.

- Uysal, V. (2006b). Yetişkinlikte Dindarlık ve Kùltürel Arka Planı. M. F. Bayraktar (Dü.) içinde, *Yetişkinlik Dönemi Eğitimi ve Problemleri* (s. 86). İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Vatandaş, C., Can, B., Yıldırım , H., & Mahitapoğlu, M. (2014). *Türkiye'de Gençliğin Güven Bunalımı*. İstanbul: Sekam Yayınları.
- Vergote, A. (1999). *Din, İnanç ve İnançsızlık*. (V. Uysal, Çev.) İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakùltesi Vakfı Yayınları.
- Wulff, D. M. (1997). *Psychology and Religion: Classic and Contemporary Views*. New York: John Wiley and Sons .
- Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din*. Adana: Karahan Yayınları.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde İnançın Psikolojisi*. Ankara: Boğaziçi Yayınları.
- Yıldız, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- Yılmaz, H. (2014). *Din ve Dindarlık*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.

EKLER

EK-1: SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU

1. **Cinsiyet:** 1) Kadın 2) Erkek
2. **Yaş:**
3. **Medeni Haliniz:** 1) Evli 2) Bekar 3) Dul
4. **Eğitim:** 1) Okur-yazar değil 2) Okur-yazar 3) İlkokul 4) Lise 5) Üniversite
5. **Meslek:** 1) Öğrenci 2) Memur 3) Serbest Meslek 4) Esnaf 5) Ev Hanımı 6) İşçi 7) Diğer.....
6. **Hayatınızın büyük ölçüde geçtiği yer:** 1) Köy 2) İlçe 3) Şehir 4) Büyük Şehir

EK-2: DİNİ YÖNELİM ÖLÇEĞİ

Lütfen bu soruları kendi düşünceleriniz doğrultusunda; **1-Her Zaman, 2-Çoğu Zaman, 3-Bazen, 4-Hiçbir Zaman** seçeneklerinden birine (X) koyarak cevaplandırınız.

SORU NO	SORULAR	Her Zaman	Çoğu Zaman	Bazen	Hiçbir Zaman
7.	Dinin toplum hayatı açısından faydalı olduğunu düşünürüm.				
8.	Dini inancın gerekli olmadığını düşünürüm.				
9.	İbadetlerimi yaparım.				
10.	Dinin yasak ettiği şeyleri yaptığım olur.				
11.	Dinin sosyal hayat ile ilgili kurallarını yerine getirmeye özen gösteririm.				
12.	Hata işlediğim zaman Allah'tan af dilerim.				
13.	Allah herkesi kendi niyetine göre değerlendirir diye düşünürüm.				
14.	Dini kuralları sıkıcı bulurum.				
15.	Toplum huzurunun sağlanmasında dinin önemli bir katkısının olduğunu düşünürüm.				
16.	İnancıma göre hareket etmediğimde, içimde bir huzursuzluk duyarım.				
17.	Allah kıyamet günü bana da merhamet eder diye umarım.				
18.	Kişinin din uğruna birtakım güçlüklerle katlanmasını anlamsız bulurum.				
19.	Dini kuralları yerine getirme zorunluluğu hissederim.				
20.	Nafile (farz olmayan) ibadetler yaparım.				
21.	Evlilik dışı ilişkileri normal karşılarım.				
22.	Dua ederim.				
23.	Toplumun geri kalmasına, dini kuralların neden olduğunu düşünürüm.				
24.	Dinimi başkalarına da anlatmaya çalışırım.				

EK-3: İLİŞKİLERDE GÜVEN ÖLÇEĞİ

Lütfen bu sorulara kendi düşünceniz doğrultusunda; 1) Bana Hiç Uygun Değil, 2) Bana Uygun Değil, 3) Bana Biraz Uygun, 4) Bana Oldukça Uygun, 5) Bana Tamamen Uygun seçeneklerinden birine (X) koyarak cevaplandırınız.

SORU NO	SORULAR	Bana Hiç Uygun Değil	Bana Uygun Değil	Bana Biraz Uygun	Bana Oldukça Uygun	Bana Tamamen Uygun
25.	Sıkıntılı dönemlerde bana destek olabilecek insanlar var.					
26.	Güvenebileceğim arkadaşlarım var.					
27.	Hayatımda değer verdiğim insanlar var.					
28.	Sıkıntılı durumlarda derdimi paylaşabileceğim birini bulmakta zorlanırım.					
29.	Çevremde beni önemseyen insanlar var.					
30.	Çevremdekiler bana sırlarını anlatabileceklerini bilirler.					
31.	Olduğum gibi görünürüm ve olduğum kişi gibi yaşamımı sürdürürüm.					
32.	Dürüst bir insanım.					
33.	Çevremdekilere içten ve samimi davranırım.					
34.	Çevremdeki insanlar bana güvenir.					

ÖZGEÇMİŞ

Ayşe Selin DOKUR 26 Mayıs 1992 tarihinde Osmaniye’de doğdu. Öğrenim hayatına Osmaniye’de başlayıp devam etti ve 2010’da Osmaniye Anadolu İmam-Hatip Lisesi’nden mezun oldu. Lisans öğrenimini İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde 2015 yılında; yüksek lisans öğrenimini ise Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Din Psikolojisi alanında 2019 yılında tamamladı. 2019 bahar döneminden itibaren Osmaniye Cevdetiye Ortaokulu’nda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Mail: dokurselin@gmail.com